

Merkar fornleifar í Skútustaðahreppi:

Samantekt vegna aðalskipulags

Elín Ósk Hreiðarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands

Reykjavík 2009

FS427-09021

Forsíðumynd tók Árni Einarsson af minjum í Mikley á Mývatni

© Fornleifastofnun Íslands 2009
Bárugötu 3
101 Reykjavík
Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is
Heimasíða: www.instarch.is

I. INNGANGUR	5
II. FORNLEIFAR Í SKÚTUSTAÐAHREPPI.....	9
III. FRIDLÝSTAR FORNLEIFAR Í SKÚTUSTAÐAHREPPI ..	11
IV. ÚRVALSMINJAR Í SKÚTUSTAÐAHREPPI	13
1. Minjar í heimatúni Hörgsdals	14
2. Steinbogi í landi Helluvaðs	15
3. Selstöður frá Arnarvatni og Grímsstöðum	18
4. Kuml í Skútustaðahreppi	21
5. Litlu-Gautlönd	23
6. Sel og býli suður af Baldursheimi	25
7. Hrírheimar	27
8. Minjar í Geldingaey	29
9. Selhagi í landi Haganess	31
10. Öskuhaugurinn á Skútustöðum	32
11. Minjar í Mikley á Mývatni	33
12. Gamli bærinn á Grænavatni og fornleifar í túninu í kring	35
13. Minjar suður af Grænavatni: Sveigakot, Oddastaðir og Sellandahús	36
14. Botnakofi og Botnatóft	41
15. Gröf í landi Reykjahlíðar	42
16. Stöng í landi Reykjahlíðar	43
17. Skarðssel og Hali í landi Reykjahlíðar	45
18. Eyvindarkofi í Herðubreiðalindum	47
19. Sæluhúsið við Jökulsá á Fjöllum	48
20. Fornt garðakerfi í Skútustaðahreppi	49
21. Brenna í landi Geirastaða	52
22. Hofstaðir	55
V. LOKAORÐ	59
HEIMILDIR	61

Viðhengi 1: Hnitaskrá lagfærðra hnita í Skútustaðahreppi í landshnitakerfi (ISN 93)

Viðhengi 2: Umfjöllun um Sauðahelli í Reykjahlíð

Viðhengi 3 Minjakort:

A) Kort af öllum minjastöðum í Skútustaðahreppi

B) Kort af friðlýstum minjastöðum í Skútustaðahreppi

C) Kort af merkum minjastöðum í Skútustaðahreppi

I. Inngangur

Fornleifastofnun Íslands aðalskráði fornleifar í Skútustaðahreppi í fjórum áföngum á árunum 1996-1999. Við aðalskráningu voru 1262 minjastaðir skrásettir í sveitarfélaginu. Um þessar mundir er unnið að aðalskipulagi í hreppnum og að því tilefni höfðu forsvarsmenn aðalskipulagsvinnu samband við Fornleifastofnun fyrir hönd sveitarfélags og fóru þess á leit að unnið yrði að frekari greiningu á upplýsingum um fornleifar vegna skipulagsgerðarinnar.

Aðferðir við fornleifaskráningu á Íslandi hafa tekið stórkostlegum framförum á undanförunum 10-15 árum. Skráningaraðferðir eru nú nákvæmari en nokkru sinni fyrr, meiru er safnað af tölvutækum gögnum (t.d. eru allar teikningar tölvutækar ásamt ljósmyndum) og langoftast eru litaloftmyndir notaðar við að staðsetja minjastaði sem er mikil bylting frá þeim tíma þegar landakort eða svarthvítar kontakt-myndir voru einu hjálpargögnin. Sú breyting sem þó vegur einna þýngst er að fljótlega eftir árið 2000 hættu Bandaríkjamenn að rugla gps-staðsetningar eins og þeir höfðu gert fram að því. Sökum þessa voru öll þau hnit sem tekin voru við fornleifaskráningu fyrir árið 2001 með mikilli skekkju, í raun svo mikilli að ákveðið var að taka þrjú hnit á hverjum minjastað í þeirri von að miðlægasta hnitið gefi sæmilega hugmynd um staðsetningu. Við skráningu á minjastöðum í Skútustaðahreppi voru því tekin hartnær 4000 hnit á 1262 minjastöðum.

Helsta markmiðið með því að yfirfara eldri skráningargögn var að endurskoða öll gömlu hnitin, varpa þeim inn í landshnitakerfi, leggja þar ofan á litaloftmyndir sem sveitarfélagið á nú og lagfæra, þannig að eftir stæði eitt stakt hnit. Aðferðafræðin við yfirferðina var tvíþætt. Þar sem einhverjar mannvistarleifar mátti greina á loftmyndum voru þær notaðar sem kennileiti og hnit færð til eftir þeim. Þar sem engar slíkar leifar sáust á loftmynd (sem var algengara) var notuð sú aðferð að miðpunktur þeirra þriggja hnita sem tekin voru var fundinn, hnit fært á hann en eldri/aukahnitum eytt. Með þessu voru allar fornleifar í hreppnum staðsettar eins vandlega og hægt var eftir bestu fáanlegum upplýsingum.¹ Þessari yfirferð er nú lokið og eru því allir þekktir minjastaðir í sveitarfélaginu tiltækir á stafrænum loftmyndum og ættu þannig að nýtast í frekari skipulagsgerð.

Ein af óskum sveitarfélagsins við endurskoðun skráningarhnita var að friðlýstar fornleifar yrðu kortlagðar sérstaklega. Jafnframt því óskaði sveitarfélagið eftir því að gerð yrði tillaga um takmarkaðan fjölda minjastaða (um 20 minjastaðir/svæði) til viðbótar sem þættu sérstaklega áhugaverðir og gætu hentað til kynningar. Í skýrslunni fylgir stutt umfjöllun

¹ Rétt er að geta þess að nokkur skekkja getur enn verið í staðsetningu minja enda oft talsvert mikil skekkja á öllum gömlu hnitunum þremur og ekki hægt að koma í veg fyrir að slík villa yfirfærast að hluta yfir á nýja

um þær minjar sem urðu fyrir valinu og voru þær einnig kortlagðar sérstaklega.

Því verki sem unnið var fyrir Skútustaðahrepp vegna aðalskipulagsgerðar má því skipta í þrennt.

1. *Hnitayfirferð og kortlagningu:*

Stærstur hluti þess verkefnis sem Fornleifastofnun vann fyrir Skútustaðahrepp að þessu sinni var, eins og áður kom fram, tölvutæk kortlagning fornleifa í sveitarfélaginu. Enginn af þeim minjastöðum sem skráðir voru á árunum 1996-1999 höfðu áður verið kortlagðir á tölvutæku formi. Inn á kort voru því færðar eftirfarandi fornleifar (í sérstök lög):

- a) Allir minjastaðir í sveitarfélaginu
- b) Friðlýstar minjar í sveitarfélaginu
- c) Um 20 minjastaðir/minjasvæði sem voru valdir og þóttu hafa sérstaklega mikið minjagildi.

2. *Skýrslugerð:*

Annar hluti verkefnisins fólst í skýrslugerð þar sem tekin er saman skrá um merka minjastaði og friðlýsta staði í sveitarfélaginu. Í skránni, sem fylgir hér að aftan, eru dregnar saman upplýsingar um friðlýstar fornleifar í sveitarfélaginu, greint frá ástandi þeirra, staðsetningu og lagt mat á minjagildi þeirra. Til viðbótar er fjallað um alla þá minjastaði sem valdir voru úr vegna mikils minjagildis.

3. *Ítarlegri lýsingu á Sauðhelli í Reykjahlíð, vegna deiliskipulags:*

Unnið er að nýju deiliskipulagi fyrir svæðið austan við kjörbúð og bensínstöð í Reykjahlíð. Þar var skráður s.k. Sauðhellir sumarið 1999 og tekin þrjú hnit. Þau voru hins vegar ónákvæm og ekki fylgdi mjög ítarleg lýsing á hellinum. Sökum þess að nú eru ráðgerðar breytingar á reitnum fóru skipulagsfulltrúar þess á leit að nýtt hnit yrði tekið á vettvangi ásamt nánari lýsingu á hellinum og fylgja þessar upplýsingar með aftast í skýrslunni.

Í skýrslunni hér á eftir er fyrst fjallað stuttlega um minjar í Skútustaðahreppi á almennum nótum (kafla 2). Í þriðja kafla er að finna úttekt á friðlýstum minjum í sveitarfélaginu og staðsetning þeirra sýnd á korti. Í fjórða kafla er stutt umfjöllun um alla þá minjastaði/svæði sem valin voru í s.k. úrvalsminjaflokk en í síðasta kaflanum (kafla 5) er að finna stutta samantekt um helstu niðurstöður verkefnisins. Aftan við skýrslu fylgja með þrjú viðhengi.

staðsetningu þó að hún sé með minnstu mögulegu skekkju af minjapunktunum þremur.

Fyrst (viðhengi 1) er að finna lista yfir allar fornleifar í sveitarfélaginu í landshnitakerfi (ISBN93 format - sömu gögnum var einnig skilað til sveitarfélags á tölvutæku formi). Aftan við hnitalista (viðhengi 2) er stutta samantekt um Sauðahelli sem tekin var saman að beiðni arkitekta en allra aftast er að finna minjakort (viðhengi 3)

II. Fornleifar í Skútustaðahreppi

Í Skútustaðahreppi er mikið af áhugaverðum fornleifum og má fullyrða að í engum hreppi landsins hafi farið fram eins blómlegar fornleifarannsóknir á allra síðustu árum. Sveitin er því betur í stakk búin að kynna fornleifar á svæðinu og sögu þess fyrir ferðamönnum en flestar aðrar sveitir landsins.

Ástæður þess að svo margir og fjölbreytilegir minjastaðir eru þekktir í hreppnum er margþættar. Í fyrsta lagi má nefna að landrými í Skútustaðahreppi er óvenju mikið og það veldur því að minjum hefur frekar verið hlíft við raski síðari ára og alda heldur en í sveitum þar sem þétt er búið og landþröng mikil. Í öðru lagi má nefna að aðalskráningu fornleifa er lokið í sveitarfélaginu. Við aðalskráningu var safnað saman upplýsingum um alla þekkta minjastaði innan sveitarfélagsins og við þá skráningu fundust um 1260 minjastaðir. Margir þeirra minjastaða voru reyndar þekktir meðal ábúenda jarða og í örnefnaskráum áður en skráning hófst en mun ítarlegri upplýsinga um slíka staði var safnað við skráninguna, auk þess sem einhverjir staðir bættust við. Þriðja ástæðan er, eins og minnst var á hér að ofan, sú staðreynd að miklar fornleifarannsóknir hafa verið gerðar þar stað á allra síðustu árum. Frá því á 9. áratug 20. aldar hafa farið fram stórir og umfangsmiklir uppgreftir á svæðinu, m.a. á víkingaaldarskála með viðbyggingum og kirkju/kirkjugarði á Hofstöðum, landnámsbyggð í Sveigakoti og Hrísheimum, fjárhúsum og meintum heygarði á Steinboga ásamt fjölda minni uppgrafta og prufuskurða. Á allra síðustu árum hefur einnig verið unnið að uppgrefti á stórum öskuhaugi á Skútustöðum og er ráðgert að halda þeim uppgrefti áfram á næstu árum og einnig hefur verið unnið skipulega að rannsóknum á fornum garðlögum. Umræddar fornleifarannsóknir hafa farið fram samhliða fjölþættari rannsóknum s.s. rannsóknum á fornvistkerfi, frjókornum o.s.frv. Samanlagt gera allar þessar rannsóknir það að verkum að afar ítarlegar upplýsingar eru nú til um upphaf byggðar, mataræði, gróðurfar, búskaparhætti og menningu í Skútustaðahreppi, allt frá fyrstu tíð. Mikið af þeim rannsóknum sem farið hafa fram eru á landnámsbyggð og minjum frá víkingaöld og í Skútustaðahreppi veita einstakt tækifæri til að miðla upplýsingum um landnám og sögu sveitar allt frá upphafi byggðar.

III. Friðlýstar fornleifar í Skútustaðahreppi

Allar þær minjar sem skráðar voru við fornleifaskráningu 1996-1999 njóta verndar samkvæmt Þjóðminjalögum og eru því jafn hátt settar í lögnum. Hins vegar eru minjarnar auðvitað eins misjafnar og þær eru margar. Sumir minjastaðanna eru frá landnámsöld en aðrir eru frá því um eða eftir aldamótin 1900, sumar minjanna eru alveg horfnar af yfirborði jarðar á meðan aðrar standa enn undir þaki eða eru greinilegar rústir. Margar af fornleifunum eru í alfaraleið en aðrar á afrétti og að þeim margra klukkustunda gangur.

Mat á gildi minjastaða hlýtur alltaf að vera álitamál og mótast af tíðaranda og áhuga þeirra sem það leggja. Fram til þessa hefur friðlýsing – þinglýst kvöð á landareign um ævarandi verndun minjastaðar – verið helsta tækið til að skilgreina sérstaklega merkilega minjastaði. Í friðlýsingu minja felst ákveðin mótsögn þar sem allir minjastaðir hundrað ára og eldri njóta lögum samkvæmt verndunar, og er því lögfræðilegt álitamál hversu miklu meiri verndunar hinar sérstaklega friðlýstu minjar njóta, eða hvort þær beri endilega að telja merkilegri en aðrar. Friðlýsingar byggja upphaflega á lögum um verndun fornminja frá 1907. Flestar friðlýsingar fornminja voru gerðar fyrir 1940 og aðeins hafa örfáar fornleifar fengið þann virðingarsess á undanförunum áratugum þó fornleifaskráning og fornleifarannsóknir hafi margfaldast á þessu sama tímabili. Friðlýsingarnar mótuðust því af tíðarandanum á fyrri hluta 20. aldar og byggja oft fremur á sagnahyggju heldur en fornleifafræðilegum staðreyndum. Friðlýsingarnar voru líka gerðar áður en fornleifaskráning komst á skrið og byggja því ekki á heildaryfirsýn um fornleifar. Því er viðbúið að fjölmargir staðir sem hefðu talist nógu merkilegir til að vera friðlýstir njóti ekki friðlýsingar einfaldlega vegna þess að ekki var um þá vitað á millistríðsárunum þegar mest var friðlýst. Lengi hefur verið rætt um að endurskoða friðlýsingarnar eða jafnvel afnema þær að hluta eða öllu leyti, en ennþá hefur ekkert verið hreyft við þeim. Á meðan hefur friðlýsingum fornleifa verið gefið mikið vægi í skipulagsmálum og er algengt að við skipulagsgerð sé einblínt á þá staði innan sveitarfélaga sem eru friðlýstir en hinir látnir liggja á milli hluta. Með þessu verða friðlýsingarnar fremur hindrun en hækja í minjavernd, sér í lagi í ljósi þess að meðal þeirra eru ýmsir staðir þar sem allt eins má ætla að fornleifar hafi aldrei verið að finna, þar eru staðir sem eru með öllu horfnir fyrir mörgum áratugum og staðir sem ómögulegt er að rökstyðja að séu öðrum minjastöðum fremri. Á friðlýsingaskrá eru sjaldnast minjasvæði líkt og á náttúruminjaskrá heldur aðeins stakar fornleifar og sjaldnast línulegar fornleifar, þ.e. fornleifar sem ná yfir margar jarðir s.s. garðlög og leiðir.

Að samanlögðu má segja að friðlýsingaskrá sé afar óheppilegt tæki til að varpa ljósi á merkustu minjastaði í hverju sveitarfélagi og því ekki góð leið að byggja á henni við gerð skipulagsuppdráttar eða sem flokkun á minjum sem sérstaka athygli ætti að vekja á.

Í Skútustaðahreppi eru 4 friðlýstar fornleifar² sem er aðeins um 0,2% af öllum þekktum minjastöðum innan sveitarfélagsins. Allir staðirnir voru friðlýstir 1931.

Heiti	Fornleif nr.	Hlutverk	Ástand	Einstakt minjagildi
Fornleifar á Mýnesási	SP-198:049	býli	sést að hluta	?
Hoftóft (Hofstaðir A)	SP-214:012	víkingaaldarskáli, lítil hringmynduð tóft austan [í raun sunnan] við hana og hestarétt skammt frá	uppgrafið, sést að mestu	já
Fornt garðlag (Hofstaðir B)	SP-214:060	fornt garðlag frá bæ og að landamerkjum	sést	já ³
Þrælsgerði	SP-192:013	býli	sést	já
Hrauntunga	SP-200b:013 ⁴	býli	sést að hluta	já

Það vekur athygli hversu fáir friðlýstu staðirnir eru, sér í lagi í ljósi þess hversu margar heillegar og spennandi fornleifar eru í hreppnum. Í öllum tilfellum er staðsetning friðlýstu fornleifanna þekkt þó að misskilnings virðist gæta í friðlýsingu Hofstaða þar sem hringmynduð tóft “austan” skála er friðlýst en ætla má að þar sé átt við jarðhýsi sunnan við skála. Ummerki s.k. hestaréttar á Hofstöðum eru fremur óveruleg, en sjást þó. Hinar friðlýstar minjar á svæðinu eru greinilegar þó að líklega séu nú af eitthvað minjum í Hrauntungu alveg blásið og jafnvel mögulegt að minjar í Mýnesási séu nú færri/ógreinilegri en áður. Ekki voru friðlýsingaskilti á neinum staðanna þegar skráning fornleifa fór fram.

Segja má að þær fornleifar sem ratað hafa á friðlýsingaskrá séu flestar góðra gjalda verðar og ástand þeirra er óvenjugott. Víkingaaldarskálinn á Hofstöðum og minjar í nánasta nágrenni hans hljóta að teljast í algjörum úrvalsflokki og verður fjallað nánar um þessa minjastaði síðar í skýrslunni en garðlagið þar skammt frá sem og Þrælsgerði eru hvort tveggja spennandi minjastaðir sem líklega eru mjög fornir. Sömu sögu er að segja um minjar í Hrauntungu þó að þær séu nú reyndar illa farnar af uppblæstri og lítið fyrir augað. Það er helst fornleifar á Mýnesási sem erfitt er að rökstyðja að eigi heima á sérstökum friðlýsingalista þó að þær séu athyglisverðar útaf fyrir sig. Einnig má benda á að fjölmargar aðrar minjar í hreppnum eru allt eins áhugaverðar og henta betur til varðveislu og kynningar en um það verður fjallað nánar um í næsta kafla.

² Í raun teljast þó 5 minjar friðlýstar þar sem á Hofstöðum er annars vegar friðlýstur skáli og tvö mannvirki við hann en hins vegar mikið garðlag sem ekki er í beinum tengslum við skálann og nær norður að landamerkjum.

³ Í samhengi við önnur forn garðlög á svæðinu

IV. Úrvalsminjar í Skútustaðahreppi

Eins og áður kom fram er aðalskráningu í Skútustaðahreppi lokið og eru samtals þekktar 1262 fornleifar innan sveitarfélagsins. Við úrvinnslu gagna og skýrsluritun voru á sínum tíma valdir úr minjastaðir sem þóttu sérstaklega áhugaverðir fyrir einhverra hluta sakir og þóttu hafa óvenjuhátt minjagildi. Þessir staðir höfðu ýmist óvenjugott varðveislu-, kynningar- og/eða rannsóknargildi. Samtals voru valdar um 120 fornleifar sem mætti flokka saman í 60-70 minjar/minjasvæði. Hinar útvöldu minjar voru því tæp 10% minjastaða í sveitarfélaginu.

Við samantekt þessa fóru forsvarsmenn skipulagsvinnu í Skútustaðahreppi fram á að auk friðlýstra fornleifa yrði farið yfir minjastaði í hreppnum og af þeim valdir og merktir inn á skipulagskort um 20 minjastaðir eða -svæði sem álitin væru sérstaklega áhugaverð fyrir einhverra hluta sakir.

Við val á merkjum minjastöðum í Skútustaðahreppi var, að beiðni sveitarfélags, höfuðáhersla lögð á kynningargildi minjastaða. Slíkir staðir hafa að sjálfsögðu mikið varðveislugildi en þurfa ekki endilega að vera þeir staðir þar sem rannsóknargildi er hvað hæst. Hér verður aðaláhersla lögð á kynningargildi en vísað í fyrri úttekt (sjá skýrslur um fornleifaskráningu í Skútustaðahreppi 1996-1999) þar sem er að finna ábendingar um fleiri áhugaverða minjastaði á svæðinu. Umfjöllun um minjastöðina hér á eftir byggir að mestu á útgefnum skýrslum Fornleifastofnunar úr Mývatnssveit og fylgir tæmandi listi yfir þær í heimildaskrá aftast.

Hér er lagt til að 20 minjasvæði verði merkt inn á skipulagskort sem sérlega áhugaverðar minjar sem hentað gætu til kynningar. Auk þeirra er lagt til að garðakerfi og kumlfundir svæðisins fái sérstaka athygli og verði kynnt.

⁴ Upprunalega skráð undir númerinu SP-203:073 og birtist þannig í skýrslu.

1. Minjar í heimatúni Hörgsdals

Minjar í heimatúni Hörgsdals geta hæglega talist með skemmtilegri minjasvæðum Mývatnssveitar. Bæjarstæði Hörgsdals er einstaklega vel varðveitt og er alveg ósnert af nútíma vinnuvélum. Leifar síðustu bæjarhúsanna á jörðinni, sem að stofni til voru byggð 1825, standa enn að hluta á lágum bæjarhól. Bærinn samanstendur af framhúsi með torfgöflum en að hluta til steypu eldhúsi að aftan. Í túninu er að finna vel varðveittar og fjölbreyttar minjar (sjá SP-192:001, 003-011, 023-028) m.a. fjölmörg útihús, öskuhaug, beðasléttur og túngarð. Rétt utan við tún má svo sjá enn fleiri leifar s.s. mógrafir, hlaðna sundpolla og klakkofa sem er skemmtilegur minnisvarði um tilraunir manna til að auka

Loftmynd og teikning af heimatúninu í Hörgsdal

fiskgengd í ám og vötnum á þessu svæði. Mikið af rústunum í Hörgsdal er frá þeim árum sem búskapur var stundaður á þessum stað en í túninu og næsta nágrenni þess hafa einnig varðveist einhverjar eldri minjar frá þeim tíma þegar þarna var haft í seli. Hvort

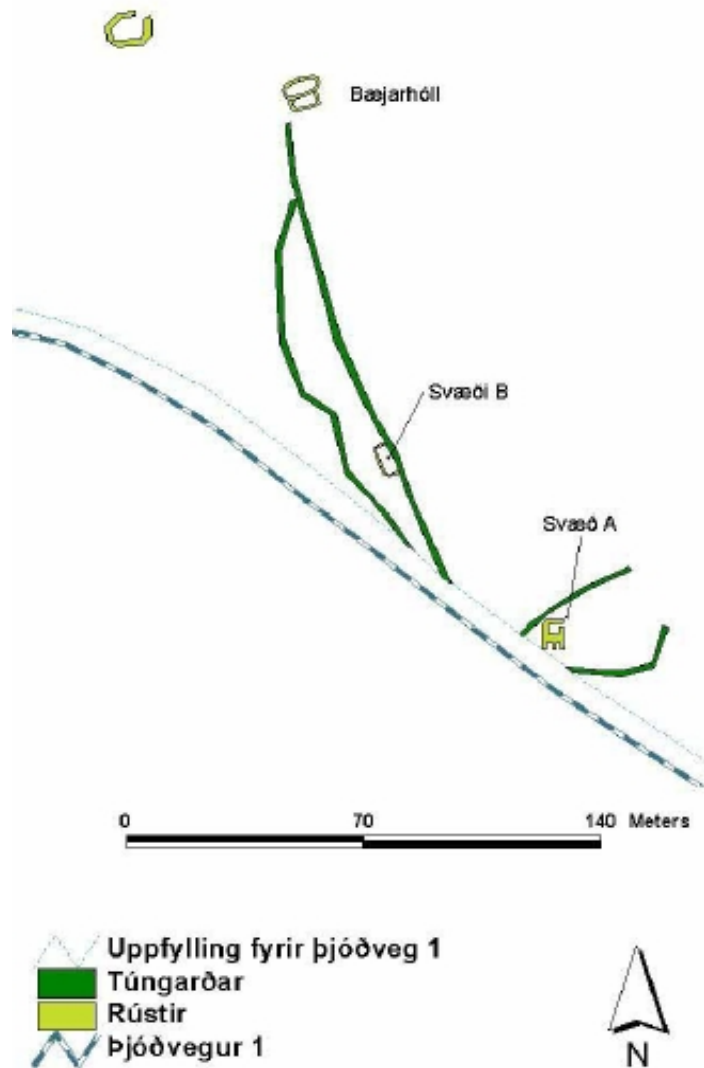
tveggja hentar mjög vel til kynningar. Vegarslóði liggur að túninu í Hörgsdal og minjar í og við túnið gefa frábæra möguleika á kynningu á heiðarbúskap þeim sem einkenndi byggð á þessu svæði á 19. öld.⁵

⁵ Rétt er að taka fram að við framkvæmdir í Hörgsdal laust fyrir 1900 var komið niður á fornminjar skammt frá bæ þar sem byggja átti hlöðu. Tengingin við Hörgs-örnefnið vakti athygli manna og Daniel Bruun og Björn M.

2. Steinbogi í landi Helluvaðs

Þegar ekið er til Mývatnssveitar úr vestri er staði við þjóðveginn nálega þar sem mikilfenglegt útsýni opnast yfir Laxárdal og Mývatn, á austurbrún Mývatnsheiðar. Á þessum stað stoppa margir til að taka myndir og njóta útsýnisins. Þrátt fyrir það eru ekki margir sem taka eftir vallgrónum rústum Steinboga (SP-193:008), forns kotbýlis, neðan við útsýnisstaðinn í miðri brekkunni upp af Laxá. Nafn býlisins er sérstakt og eru munnmæli að býlið dragi nafn sitt af steinboga sem hafi verið á Steinbogalæk á svipuðum slóðum og vegurinn til Mývatnssveitar liggur nú. Steinboga er fyrst getið í Jarðabók Árna og Páls frá 1712 en þeir félagar segja býlið fornt eyðibýli sem ekki megi aftur byggja, m.a. vegna þess að tún séu viði vaxin. Vegagerðin hafði skemmt rústir Steinboga að hluta þegar minjar þar voru skráðar 1996 og þegar vegurinn var endurnýjaður fljótlega eftir aldamótin 2000 fór stærri hluti rústanna undir hann og undirstöður hans. Þrátt fyrir þetta má enn sjá móta fyrir hluta rústanna, t.d. myndarlegum vallargarði. Yngstu minjarnar á þessum slóðum voru beitarhús frá Helluvaði sem byggð voru á bæjarhólnum og voru í notkun allt fram á 19. öld.

Sökum þess hversu nálægt minjastaðurinn er útsýnisstaðinu og einnig sökum þess að fornleifauppgröftur hefur leitt í ljós meiri vitneskju um staðinn en annars væri á reiðum höndum verður að teljast upplagt að vekja athygli á rústum Steinboga og kynna þær ferðamönnum.

Olsen grófu í staðinn árið 1902 og fluttu steina sem þeir fundu við uppgröftinn á Þjóðminjasafn Íslands. Sjá Daniel Bruun. 1987, 134-137. Ekki er hægt að áætla um aldur eða hlutverk mannvirkisins af tiltækum lýsingum.

Þegar ákveðið var að endurnýja vegarslóðann á þessum slóðum varð ljóst að stærri hluti túns og rústa myndi hverfa undir veg en áður og því var ákveðið að grafa prufuskurði á nokkrum stöðum í túninu hjá Steinboga sumarið 2002.⁶ Í kjölfar prufuskurðanna var svo ákveðið að opna stærri svæði á tveimur stöðum. Niðurstöður fornleifarannsókna sumarið 2002 bentu til að önnur af rústunum tveimur sem grafin var væri af fjárhúsi. Leifar tveggja

Steinbogi. Töftirnar tvær sem grafnar voru upp sjást ekki en neðst á miðri mynd má sjá tvöfaldan vallargarð og ofar sjálfan bæjarhóllinn. Efst á myndinni til vinstri er svo annað garðlag sem virðist hafa girt af tún/heimaland til norðurs. Ljósmynd Árni Einarsson.

byggingastiga fundust í húsinu og gjóskulög sýndu að húsið hafði verið byggt löngu fyrir 1300. Hin byggingin sem grafin var upp reyndist heygarður og sýndu gjóskulög að hætt var að nota hann fyrir 1300. Heygarðurinn var byggður utan í vallargarð býlisins en ekki reyndist unnt að fullyrða hvort var byggt á undan. Prufuskurðir og borkjarnasýni sem tekin voru víðs vegar í túni Steinboga leiddu í ljós öskuhaug með vel varðveittum dýrabeinum og reyndust elstu mannvistarleifar í túninu vel undir gjóskulagi frá H-1158. Fáir gripir fundust við uppgröftinn en þeirra á meðal var sérstæður taflmaður með arabísku sniði tálgaður úr

⁶ Fornleifauppgröftinn framkvæmdu fornleifafræðingar á vegum Fornleifastofnunar Íslands eins og flesta þá uppgrefti sem hér á eftir er getið (oftast í samvinnu við NABO – North Atlantic Biocultural Organisation). Er slíkt raunin með alla þá uppgrefti sem hér er getið, nema að annað sé tekið fram.

ýsubeini. Takmörkuð stærð túna í Steinboga bendir til að þar hafi verið lítið býli sem líklega var byggt snemma og e.t.v. hélst í byggð um nokkurra alda skeið en var farið í eyði vel fyrir 1300.

3. Selstöður frá Arnarvatni og Grímsstöðum

Í Mývatnssveit er víða að finna áhugaverðar og vel varðveittar rústir selja. Þær mætti nýta til að kynna forna búskaparhætti og miðla fróðleik um selstöður á svæðinu jafnt sem á landsvísu. Erfitt er að velja eina selstöðu sem ber höfuð og herðar yfir aðrar á svæðinu og mætti vel láta aðra þætti, s.s. staðsetningu, aðgengi og samhengi við aðrar minjar hafa áhrif á það hvaða sel yrði valið til kynningar fyrir ferðamenn. Hér verða þó nefndar tvær selstöður sem eiga það sameiginlegt að á báðum stöðum er að finna fjölbreytilegar rústir í skemmtilegu umhverfi og hvor staðurinn um sig gæti hentað ágætlega til kynningar fyrir ferðamenn jafnt sem heimamenn.

Arnarvatnssel (SP-193:038) er í landi Helluvaðs rúnum 2 km vestan við Þjóðveg á Mývatnsheiði. Selið er merkilegt fyrir margra hluta sakir, t.d. var haft seli á þessum stað óvenju lengi eða allt fram til 1890. Á þessum slóðum eru nokkrar tóftir misgreinilegar, brunnur og túngarður. Túngarðurinn gefur tilefni til vangaveltna um hvort að býli hafi einhverju sinni verið á þessum stað en þess er hvergi getið í heimildum. Útlit rústa bendir til langrar nýtingar og samkvæmt örnefnaskrá tók Sigurður Þórarinsson jarðfræðingur sýni úr gólfi í einni þessara tófta til aldursgreiningar og var sýnið tímasett til 900. Rústirnar eru skemmtilega staðsettar í brekkurótum og þær mætti jafnvel kynna í tengslum við aðrar merkar

Teikning og ljósmynd af Arnarvatnsseli. Ljósmyndina tók Árni Einarsson 2006.

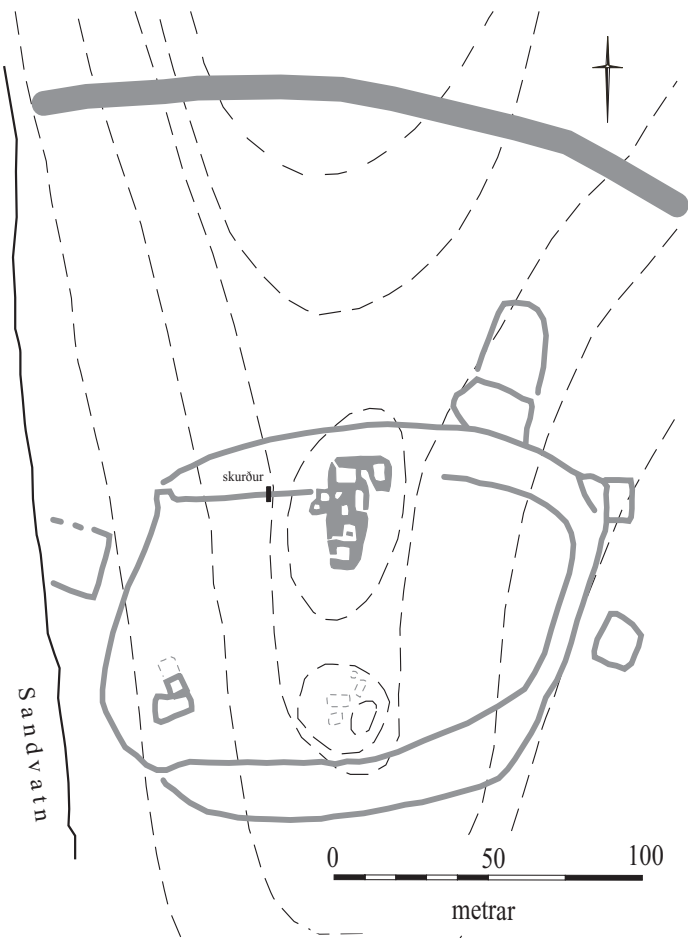
minjar í Helluvaðslandi t.d. minjar Steinboga sem áður er getið.

Grímsstaðasel (SP-209:051) er á s.k. Selholti suðvestan undir Selás, við Sandvatn. Selið var skráð 1999 en sumarið 2007 var farið aftur á svæðið, nákvæmari teikning gerð af rústum og garðlögum og prufuskurður tekinn í annan af vallargörðunum.

Engar fornar heimildir geta rústanna en í örnefnaskrá kemur fram að haft hafi verið í seli á þessum stað og yngstu rústirnar á svæðinu eru leifar þess byggingaskeiðs. Líklegt er að þarna hafi verið sel frá Grímsstöðum, a.m.k. á 18.- og 19. öld. Umfang rústa og útlit þeirra bendir hins vegar til að þarna hafi verið býli á fyrri öldum og fyrstu niðurstöður prufuskurða benda til að elsta búseta á svæðinu sé mjög forn.

Á svæðinu sjást rústir og mikill, tvöfaldur túngarður á þrjá vegu umhverfis rústirnar. Við ytri garðinn hafa verið byggð hólfi á tveimur stöðum og utan við garð eru einnig réttir eða hólfi á tveimur stöðum. Innan garðs eru rústir á

þremur stöðum. Yngstu rústirnar eru byggðar yfir innri vallargarðinn og eru sjálfsagt talsvert yngri en hann. Þær eru á rústahól og án efa byggðar á mun eldri rústum. Yngsta rústin skiptist upp í a.m.k. 9 rými sem virðast frá mismunandi tímaseiðum. Um 30 m sunnar er rústahóll með mjög ógreinilegum dældum, mögulega leifar jarðhýsa. Til vesturs er svo þriðja tóftin sem skiptist í 2-3 hólfi. Innri vallargarðurinn markar af svæði sem er um 1,1 ha en sá ytri svæði sem er um 1,8 ha. Prufuskurður sem tekinn var í innri garðinn sýndi að hann var byggður fljótlega eftir að gjóska frá því um 940 féll og var kominn úr notkun fyrir 1300 þó að umrót af mannavöldum mætti sjá allt fram til 1477. Mögulegt er að bærinn hafi farið í eyði fyrir 1300 en að einhvern tíma á tímabilinu 1300-1500 hafi verið búið þar um stutt skeið, hugsanlega árstíðabundið.

Uppdráttur af helstu rústum og garðlögum við Sandvatn

Vegarslóði liggur langleiðina að rústunum við Sandvatn og er minjastaðurinn upplagður til kynningar fyrir ferðamönnum. Það yrði þó vart gert nema með því að miðla

*Minjar við Sandvatn. Á myndinni sést tvöfaldur vallargarður um túnið og hölf við hann. Neðst á myndinni má svo sjá fornt garðlag sem teygir sig til austurs og svo suðausturs og endar í mýrarkeldum.
Ljósmynd Árni Einarsson.*

teikningum, myndum og texta ferðamanninum til glöggvunar en rústirnar eru að hluta faldar í kjarri.

Auk þessara selstæða má geta tveggja annarra sem eru við Belgjarfjall og eiga það sameiginlegt að vera við vinsæla gönguleið um svæðið. Annað þeirra er frá Geirastöðum (SP-212:032) og hitt frá Vindbelg (SP-213:011) og mætti auðveldlega nota nálægð þeirra við gönguleiðina til að vekja á þeim athygli og kynna seljabúskap fyrir göngufólki.

Uppgröftur á fornum seljarústum á Kárahnjúkum leiddi í ljós að þar hafði mjög fjölbreytileg starfsemi farið fram á víkingaöld auk hefðbundinnar seljaverka s.s. tínsla eggja og veiði á margvíslegum fuglategundum, og málmvinnsla í smáum stíl.⁷ Þó að umfangsmeiri uppgröftur hafi hvorki farið fram á selrústum frá Arnarvatni eða Grímsstöðum má gera ráð fyrir því að þar hafi menn nýtt sér alla þá kosti sem náttúran hafði upp á að bjóða, unnið fjölbreytileg störf og reynt að búa sem mest í haginn fyrir veturinn.

⁷ Gavin Lucas. 2008:85-100.

4. Kuml í Skútustaðahreppi

Í Skútustaðahreppi hafa fundist kuml á fimm stöðum og í þeim allt að 12 einstaklingar (SP-194:042, SP-195:010, SP-209:031, SP-211:028 og SP-212:012).⁸ Kumlin voru mismunandi vel varðveitt og mjög misjöfn að ríkidæmi. Öll eiga þau það þó sameiginlegt að geta talist sjálfstæður vitnisburður um fyrstu áratugi byggðar í Skútustaðahreppi og tilvist þeirra gefur vísbendingar um hvaða bæir voru þá komnir í byggð. Ekki er hægt að segja að stakir kumlfundir hafi mikið kynningargildi sem slíkir þar sem sjaldnast er nokkuð sjá á yfirborði og það gerir það að verkum að brýnna er en ella að halda vakandi verndarhendi yfir slíkum stöðum og verja þá fyrir raski. Mörg kumlanna í Skútustaðahreppi fundust við ýmiskonar framkvæmdir. Rannsóknir á þeim mætti kalla björgunaruppgrefti þar sem þær miðuðust oftast en ekki við að tína upp þær leifar sem þegar höfðu komið í ljós og grafa í nágrenni þeirra. Í fæstum tilfellum var tæmandi rannsókn gerð á staðnum og því sjaldgæft að tekinn væri af allur efi um hvort fleiri kuml kynnu að leynast í nágrenninu. Það er ekki síst sökum þessa sem sérstök ástæða þykir hér til að vekja athygli á kumlum í sveitarfélaginu.

Kuml sem fundist hafa í Skútustaðahreppi eru:

1. Kuml við Vindbelg (SP-212:012) fannst árið 1902. Ekki fundust mannabein svo að vitað sé en gripirnir þóttu ótvírætt benda til kumls. Þar fundust spjót, gjarðarhringja og járnnaclar, líklega úr söðli.
2. Kuml tveggja einstaklinga fannst í landi Ytri-Neslanda (SP-211:028) við vegagerð árið 1960. Kumlið var illa raskað en þar fundust, auk mannabeina nokkrir gripir s.s. spjót og beislismél.
3. Kuml hafa tvisvar fundist í landi Grímsstaða (SP-209:031). Fyrst fundust mannabein norðan við bæ árið 1937 og aftur árið 1967 við vegagerð. Í seinna skiptið fundust beinaleifar tveggja manna og tveggja hrossa og talsvert af hnoðnöglum. Talið var mögulegt að það kuml sem síðar fannst hefði verið frá eyðibýlinu Fagranesi í Reykjahlíðarlandi.
4. Kuml í landi Baldursheims (SP-195:010) fannst árið 1860. Þar hvíldi maður og hestur og fylgdi þeim ríkulegt haugfé, m.a. hneftafl og mannslíkan úr beini, sverð, spjót, exi, skjaldarbóla, brýni og perla.
5. Kuml fannst í túni á Gautlöndum (SP-194:042) árið 1855 þegar grafið var fyrir hlöðu. Þar fundust mannabein ásamt hundsbeinum, hnífsblaði og heinbrýni. Aftur var komið

⁸ Á afréttarlandi Skútustaða hafa auk þess tvisvar fundist merki um kuml. Annars vegar er það kuml í Framdölum sem í Kumlum og haugfé er talið í Bárðdælahreppi (skráð nr. SP-200b:031) og hins vegar fann Orri Vésteinsson leifar af mannabeinum sem gætu verið leifar af kumli á Dysjarhjalla í Hafursstaðahlíð (SP-200b:016).

niður á mannabein 1947 og 1952 í heimatúninu og voru fyrrnefndu beinin grafin upp að nýju 2007. Samtals hafa fundist bein fimm einstaklinga á Gautlöndum og má vera að þau séu öll heiðin kuml þó ekki sé hægt að útiloka að einhverjir legstaðanna kunni að vera úr kristni.

Auk þeirra kumla sem þekkt eru í Mývatnssveit og hér er getið, má gera ráð fyrir að fjölmörg kuml leynist enn undir sverði í sveitinni. Í Kumlabrekku (213:018) í landi Geirastaða fundust t.d. leifar af nöglum og fleira sem benti til kumla við lítilsháttar rannsókn sem þar var gerð sumarið 2008. Enn hefur ekki farið fram uppgröftur á þessum stað.

Sökum þess að kuml láta oftast lítið yfir sér á vettvangi getur verið erfitt að forðast skemmdir á þeim þar sem ekki er vitað um þau fyrr en of seint og kumlinu hefur þegar verið raskað. Á allra síðustu árum hafa nýjar kumlarannsóknir hins vegar varpað betra ljósi á staðsetningu kumla en áður. Niðurstöður rannsókna benda til að kuml séu oftast staðsett við gamlar götur, oft nærri landamerkjum eða í útjaðri gamalla túna. Því verður að fara

Meint ógráfin kuml í Kumlabrekku. Ljósmynd Árni Einarsson.

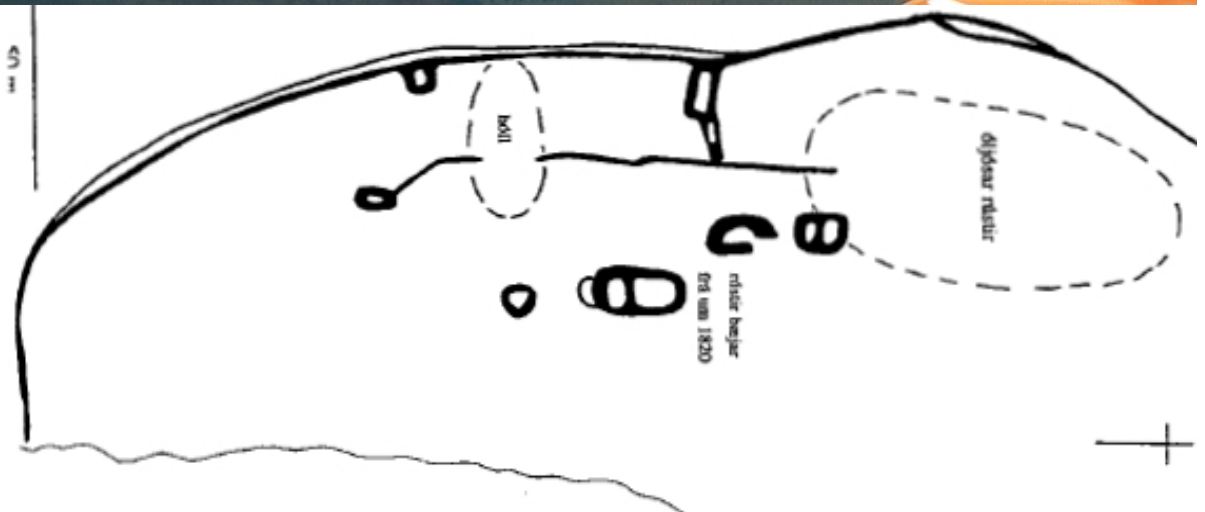
sérstaklega varlega í risk á slíkum stöðum.

Vel færi á því að kumlin sem fundist hafa í Skútustaðahreppi yrðu á einhvern hátt kynnt fyrir heimamönnum og ferðalöngum.

Slíkt mætti t.d. gera í tengslum við kynningu á landnámi á svæðinu og þá jafnvel með því að tengja kumlin þeim fjöldamörgu rannsóknum sem gerðar hafa verið á víkingaaldarminjum á svæðinu og víða er getið í þessum kafla. Sérstaka athygli mætti líka vekja á kumlinu í Baldursheimi sem er ríkulegast kumlanna og sérlega merkilegt fyrir þær sakir að það ríkulega haugfé sem þar fannst um 1860 varð vísir að stofnun Forngripasafnsins sem síðar varð Þjóðminjasafn Íslands. Baldursheimskumlið hefur þannig sérstakt minningargildi.

5. Litlu-Gautlönd

Býlið Litlu-Gautlönd (Sp-194:011) er nefnt fornt eyðibýli í Jarðabók Árna og Páls frá 1712. Þar segir að ekki megi aftur byggja á þessum stað sökum þess að tún séu á kafi í víði. Býlið komst þó í byggð aftur og var búið þar um nokkurra ára skeið í kringum 1820. Litlu-Gautlönd eru staðsett mitt á milli Gautlanda og Helluvaðs og þar sjást umtalsverðar rústir, flestar signar, fornlegar og kjarri vaxnar en einnig mun greinilegri rúst yngstu bæjarhúsanna. Býlið var skráð sumarið 1996 en sumarið 2007 fóru fornleifafræðingar aftur á svæðið og rannsökuðu rústir betur og tóku prufuskurð.

Ofar er ljósmynd Árna Einarssonar af Litlu-Gautlöndum en neðar grófur uppdráttur af rústunum sem gerður var 1996 en inn á hann vantar talsvert af þeim rústum sem greina má á yfirborði

Svæðið er afmarkað af vallargarði á alla vegu nema að austan þar sem Arnarvatn afmarkar túnstæðið. Vallargarðurinn er tvöfaldur á kafla og afmarkar túnstæðið sem er a.m.k.

2 ha að stærð. Innan vallargarðs eru þrjú rústasvæði/hólar og milli tveggja nyrðri hólanna eru í dæld rústir frá búsetuskeiðinu á 19. öld. A.m.k. fjórar tóftir hafa varðveist frá því tímabili en þar má einnig sjá eldri tóftir og fornlegri tóftir er einnig að finna á sumum rústahólanna.

Prufuskurður var tekinn í vallargarðinn að vestanverðu þar sem hann var tvöfaldur. Ytra garðlagið reyndist eldra en það innra en var fremur umfangslítið mannvirki sem hafði verið eyðilagt þegar innri garðurinn var byggður. Gjóskulög sýndu að yngra garðlagið var byggt talsvert eftir að gjóska úr Veiðivötnum féll 940 en að hann var löngu kominn úr notkun þegar gjóska úr Heklu féll árið 1300. Líklega hefur bærinn aðeins verið í byggð hluta tímabilsins en ekki er hægt að segja annað en að líklega hafi það verið frá seinni hluta 10. aldar og fram á þá 13. Samhliða prufuskurði voru borkjarnasýni tekin á Litlu-Gautlöndum en ekki fundust umfangsmiklar leifar öskuhaugs og var talið líklegt að rusli og ösku hefði hreinlega verið hent í vatnið.

Að rústunum á Litlu-Gautlöndum er fremur stutt gönguleið frá heimreiðinni að Gautlöndum og þær gætu hentað ágætlega til kynningar. Eins og á fleiri stöðum yrði vægi minjastaðarins meira ef gögnum um hann yrði miðlað til gesta. Vel mætti útbúa skilti með uppdrætti, loftmyndum og texta um sögu býlisins í samhengi við sögu og byggðarþróun sveitarinnar almennt.

6. Sel og býli suður af Baldursheimi

Baldursheimur er nú syðsti bær í byggð í Skútustaðahreppi en mikil ummerki hafa varðveist um forna byggð talsvert sunnar, á jaðarsvæði sem farið hefur í eyði á fyrstu öldum Íslandsbyggðar. Þessar byggðarleifar eru annars vegar í Baldursheimslandi (SP-195:012-014) sunnan við bæ og hins vegar í landi Grænavatns (sjá minjasvæði númer 13). Um bæði svæði liggur vegarslóði og má segja að í báðum tilfellum yrði auðvelt að vekja athygli á minjunum og nota þær til að miðla fróðleik um sögu Mývatnssveitar og þær fornleifarannsóknir sem gerðar hafa verið á þessum slóðum.

Suðvestan við Baldursheim eru merkar fornleifar. Þar ber fyrst að nefna fornþýlið Þorleifsstaði, innar er Hrútavíðisel og enn sunnar Kristínarsel. Staðirnir voru allir skráðir sumarið 1997 en Þorleifsstaðir heimsóttir aftur sumarið 2007 og þá teknir nokkrir prufuskurðir. Á Þorleifsstöðum markar mikill túngarður af heimatún býlisins sem

Uppdráttur og loftmynd af túninu á Þorleifsstöðum

samtals var um 9 ha að stærð. Í vestari hluta túnsins eru talsverðar tóftir, bæði signar tóftir sunnarlega í túninu og nýlegri tóftir, líklega endurbyggð sel á gömlu bæjarrústunum, norðar.

Prufuskurðir í túngarð og bæjarhól sýndu að túngarðurinn var byggður eftir 940 en yngsti hluti hans var kominn úr notkun vel fyrir 1300. Í skurðum sem teknir voru í bæjarhól fundust forn mannvistarlög sem safnast höfðu upp á tímabilinu 870-940. Varðveisla í bæjarhólnum var góð og þar fannst talsvert af vel varðveittum dýrabeinaleifum sem gefa vísbendingar um húsdýrahald og fæðu bæjarbúa. Greinilegt var að yngri mannvirki á bæjarhólnum höfðu verið byggð ofan í eldri rústir en yfir yngstu rústum var gjóskulag úr Veiðivötnum frá 1717 þannig að þær eru eldri en frá 18. öld. Prufuskurðirnir sýndu, svo að ekki varð um villst, að búseta hefur hafist snemma á Þorleifsstöðum, hugsanlega strax á 9. öld. Þar hefur greinilega verið föst búseta um nokkurt skeið, líklega allt fram á 13. öld. Staðurinn er einn af elstu þekktu bæjum í Mývatnssveit en hann hefur snemma farið í eyði af óþekktum ástæðum. Vegurinn inn á Suðurafrétt liggur í gegnum túnstæðið á Þorleifsstöðum. Staðsetningin gerir það að verkum að upplagt væri að kynna rústir á Þorleifsstöðum fyrir ferðamönnum, t.d. með ítarlegu skilti við veginn með fróðleik um bæinn ásamt upplýsingum um forna jaðarbyggð í Mývatnssveit.

Hrútavíðisel er um 2 km sunnan við Þorleifsstaði. Þar er að finna heilleg mannvirki og a.m.k. átta tóftir sem virðast frá ýmsum tímaseiðum. Einna sjónrænust er hringlaga rétt en við hana er tóft sem er að mestu grjóthlaðin og virðist yngri. Allt í kring eru svo fleiri tóftir en ekki er túngarð að finna á þessum stað. Engar heimildir eru um að nokkru sinni hafi verið búið á þessum stað en mannvirkin eru talsvert umfangsmikil fyrir selstöðu og má gera ráð fyrir að hafi einungis verið stundaður selbúskapur á þessum stað þá hafi hann verið nokkuð umfangsmikill. Líkt og með Þorleifsstaði liggur vegarslóðinn suður frá Baldursheimi rétt við tóftirnar og væri upplagt að vekja athygli á þeim frá veginum, t.d. með skilti.

Enn sunnar (500-700 m) en Hrútavíðisel er svo Kristínarsel. Þar eru nokkrar tóftir en þær eru þó ekki mjög greinilegar sökum víðigróðurs. Líkt og fyrri staðirnir tveir er selið við vegarslóða sem liggur inn á Suðurafrétt og gæti því hentað vel til kynningar fyrir þá ferðamenn sem leggja á afréttinn.

7. Hrísheimar

Við fyrstu sýn láta Hrísheimar (SP-195:019) ekki mikið yfir sér. Bæjarhóllinn er í lægð, umkringdur af gróðursnauðum hæðum að norðan og vestan. Austan við bæjarhólinn er stór mýri sem teygir sig langt til austurs. Svæðið sunnan við Hrísheima er grýtt og gróðursnautt, sem er afleiðing aldalangs uppblásturs.

Hrísheima er hvergi getið í fornum heimildum og í raun lítið vitað um bæinn. Á árunum 2000-2006 fór fram skráning, frummat og uppgröftur á hluta minja á þessum stað. Svæðið er illa farið af uppblæstri og fyrsta mat á minjum á svæðinu leiddi í ljós mannvistarleifar á 11 stöðum en jafnframt að meirihluti þeirra væri markaður af uppblæstri. Sökum þessa voru væntingar um varðveislu minja hógværar þegar lagt var af stað í uppgröft. En niðurstöðurnar komu á óvart. Uppgröftur á Hrísheimum hefur afhjúpað afar athyglisverðar minjar og minjastað sem er um margt einstæður í íslenskri uppgraftarsögu. Á Hrísheimum fundu fornleifafræðingar járnvinnslustað þar sem framleiðsla hefst líklega á miðri 10. öld og

Hrísheimar. Á myndinni sést vel sá uppblástur sem herjar á svæðið. Sjálf mannvirkin sem grafin hafa verið upp eru í krikanum þar sem sést grænn gróður. Lengst til vinstri, fyrir miðri mynd má svo sjá hluta af túngarði býlisins sem er óðum að hverfa í uppblástur. Ljósmynd Árni Einarsson.

kann að hafa varað í allt að 200 ár. Þar fundust einnig nokkur jarðhýsi sem flest voru full af

ösku og reyndist eitt þeirra einn elsti kamar Íslandssögunnar.

Til að framleiða járn í stórum stíl er þörf á miklum eldiviði en í dag sést hvergi skógur nærri bæjarstæðinu. Á víkingaöld er hins vegar líklegt að svæðið sunnan og vestan við bæinn hafi verið skógi vaxið. Líklegt er að hin mikla eldiviðarþörf Hrísheima hafi valdið því að fljótt gekk á skóginn. Rannsóknir fornleifafræðinga benda til að bæinn hafi verið fremur ríkt býli, eða a.m.k. yfir meðallagi. Líklegt er að bændur í Hrísheimum hafi að stórum hluta einbeitt sér að járnframleiðslu, a.m.k. í upphafi og selt járníð til nágrannabæja. Dýrabeinasafnið sem grafið var upp úr öskuhaugi svæðisins bendir til að íbúar á Hrísheimum hafi búið vel og t.d. er hlutfall svínabeina óvenjuhátt sem er vanalega talin vísbending um góða efnahagslega stöðu á víkingaöld. Í sömu átt benda gripafundir en margir góðir gripir hafa fundist, m.a. fjölmargar gler- og rafperlur, beinkambur, beinprjónar og hlutir úr brons og járn.

Sumarið 2003 fannst mikið röskuð gróf en í nágrenni hennar var lítið eftir nema nokkur dýrabein. Greining á einu þeirra sýndi að þar hafði verið grafinn hundur og kolefnisgreining á beininu bentu til að það væri frá víkingaöld.

Uppgreftir á minjum á Hrísheimum er hvergi nærri lokið og er vonast til að hefja rannsóknir að nýju á allra næstu árum. Ljóst er að þar gefst einstakt tækifæri til að varpa ljósi á iðnað á víkingaöld.

Eins og segir í upphafi lætur Hrísheimabærinn lítið yfir sér í dag en ljóst er að jörðin geymir athyglisverða sögu sem fornleifafræðingar hafa þegar hafist handa við að grafa upp en enn er langt í land. Uppblásturinn á svæðinu er aðgangsharður og er ljóst að mikilvægt er að taka upp rannsóknir að nýju áður en frekari minjar fara forgörðum. Aðgengi að Hrísheimum er fremur gott. Auðveld gönguleið liggur þaðan frá veginum að Heiði en einnig má aka hluta leiðar á jeppa. Staðurinn er merkilegur og með því að setja upp skilti eða útbúa bæklinga þar sem gerð er grein fyrir sögu staðarins og hvernig svæðið kann að hafa litið út á landnámsöld mætti gera Hrísheima að skemmtilegum áfangastað fyrir áhugafólk um byggð og iðnað á víkingaöld.

8. Minjar í Geldingaey

Í Geldingaey í landi Arnarvatns getur á að líta stórbrotið landslag og fjölbreyttar minjar (sjá SP-198:063-071, 014, 043, 060-061, 074, og 090-092). Fyrir utan fjölbreytilegar samgönguminjar

s.s. vöð, brýr og götur má kalla svæðið gott sýnidæmi um hvernig menn nýttu úthaga sína á fyrri öldum. Á svæðinu voru áður beitarhús en ennþá sjást margvíslegar

Garðlag í Geldingaey. Ljósmynd Árni Einarsson 2002.

minjar m.a. leifar

af rétt, aðhaldi, stekk, heystæði, fjárskýli og fjárhúsi í hellisskúta.

Helstu minjar í Geldingaey við Mývatn

Auk þessa var gerð tilraun með ræktun matjurta í eyinni og þar er einnig að finna stæðilegt og fornlegt garðlag. Alla þessa staði mætti nýta til að kynna ferðamönnum búskaparhætti og

fornleifar í Mývatnssveit og leiða þá í skemmtilega göngu um eyjuna þar sem m.a. yrði heimsótt dæmigert mývetnskt fjárskýli. Enn er ótalinn sá staður sem í augum margra landsmanna kann að vera sá þýðingarmesti í Geldingaey þó í raun beri ekki að telja hann til fornleifa. Þetta er stíflustæðið sem Laxárvirkjun lét gera um 1960, en stíflan var, eins og frægt er sprengd upp síðsumars 1970. Engar leifar stíflunnar sjást lengur en staðurinn er engu að síður merkilegur enda þegar orðinn frægur í Íslandssögunni.

9. Selhagi í landi Haganess

Við aðalskráningu í Skútustaðahreppi var skráð fornleg og forvitnileg rúst í Selhaga (SP-199:040) í Haganeslandi. Um var að ræða staka rúst 22 X 19 m stóra sem skiptist í 7-8 hólf og við hana var lítill öskuhaugur. Nafnið bendir til selstöðu en munnmæli herma að rústin sé í raun upprunalegt bæjarstæði Haganess.

Rétt fyrir 1990 tók Jón Sigurgeirsson frá Helluvaði skurð í öskuhaug hjá rústinni og var hann sannfærður um að þar væri fundin eldri staðsetning bæjarins í Haganesi. Í öskuhaugnum fundust vel varðveitt bein og var það ástæða þess ákveðið var að ráðast í frekari prufuskurði og töku borkjarnasýna á svæðinu árið 1998. Rannsóknirnar leiddu í ljós vel varðveittan öskuhaug og niðurstöður uppgrافتar á rústinni sýndu að hún væri mjög forn, líklega í notkun frá 10.-13. öld. Flest bendir til þess að byggingin hafi verið í notkun allt árið um kring, a.m.k. fyrst um sinn, og er því réttara að tala um bæjarrúst heldur en selstöðu, a.m.k. á elstu byggingarstigum. Hins vegar má vera að á síðari byggingarskeiðum hafi tóftin verið notuð sem sel.

Rústin í Selhaga er mjög aðgengileg og skemmtilega staðsett. Þó að hún sé fornleg er

Til vinstri: Teikning af rústum og prufuskurðum í Selhaga (Orri Vésteinsson)

Til hægri: ljósmynd af sama stað (Árni Einarsson)

hún greinileg og gæti hentað vel til kynningar fyrir ferðamenn. Tilgátur um að þarna hafi elsti bærinn í Haganesi staðið eru áhugaverðar og nota mætti staðinn til að setja fram upplýsingar og kenningar um upphaf byggðar í Mývatnssveit og þróun byggðar á svæðinu.

10. Öskuhaugurinn á Skútustöðum

Ætla má að Skútustaðir hafi verið meðal fyrstu landnámsjarða í Mývatnssveit. Til þess bendir staðsetning bæjarins, landgæði og sú staðreynd að Skútustaðir urðu snemma miðstöð sveitarinnar sunnan við Mývatn. Árið 2007 fannst öskuhaugur sunnan undir bænum á Skútustöðum. Í kjölfarið ákváðu forsvarsmenn Fornleifastofnunar Íslands og NABO að hefja uppgröft á svæðinu. Uppgröftur árin 2007-2009 hefur leitt í ljós umfangsmikinn öskuhaug sem spannar afar langt tímaskeið eða allt frá víkingaöld og fram til 20. aldar. Varðveisla mannvistarlaga er mjög góð og hefur mikið af dýrabeinum fundist sem kemur til með að varpa ljósi á mataræði, búskap og lífshætti á Skútustöðum í gegnum aldirnar.

Fornleifafræðingar hafa nýtt uppgröftinn á Skútustöðum til að vekja athygli

Fornleifafræðingar og þingeyisk börn skoða uppgröftinn að Skútustöðum

heimamanna á minjum og sögu svæðisins og hefur sérstök áhersla verið lögð á yngri kynslóðina. Hópar skólabarna hefur fengið að fara í nokkurra daga kynningu á Skútustaði til að kynnst aðferðum fornleifafræðinnar af eigin raun. Kynningin hefur vakið mikla lukku á meðal barna og er vonast

til að halda þessu starfi áfram á meðan á uppgræftri stendur. Stór hluti öskuhaugsins er enn ógraffinn og er gert ráð fyrir að halda vinnu þar áfram á allra næstu árum. Uppgröfturinn á Skútustöðum er mikilvægur liður í að afla ítarlegra upplýsinga um líf og störf í Skútustaðahreppi allt frá landnámsöld. Mikilvægt er að halda áfram grenndarfræðslu samhliða uppgræftrinum og auðvelt væri að auka enn kynningu staðarins fyrir heimamönnum og ferðafólki.

11. Minjar í Mikley á Mývatni

Í Mikley getur að líta mjög fjölbreytilegar fornleifar (SP-200:021, 039, 042, 055, 060-063, 065, 067-069). Þar er m.a. að finna ummerki um sauðfjárbúskap og heyskap en einnig örnefni sem benda til uppsáturs og átrúnaðar á drauga og tröll svo eitthvað sé nefnt.

Minjarnar virðast spanna nokkuð langt tímaskeið. Yngstu leifarnar eru án efa ummerki beitarhúsa (200:039) í s.k. Húsatúni sem voru notuð lengi og ekki rifin fyrr en á 4. áratug 20. aldar. Þar sjást enn leifar þriggja bygginga. Miklu eldri eru án efa Mikaelstættur (200:042) þar sem sjást a.m.k. þrjár tóftir sem eru mjög signar. Sagan segir að tóftirnar dragi nafn af Mikael

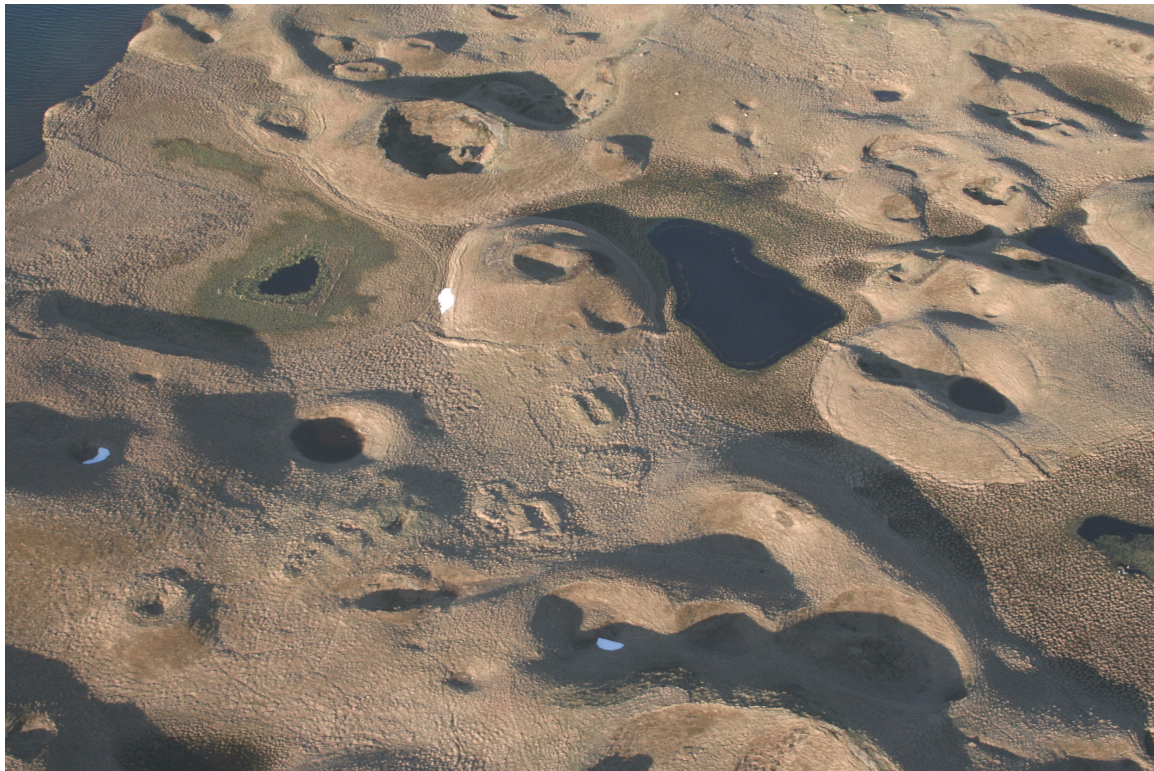

Helstu minjar í Mikley

þeim sem bjó þar og umfang þeirrar stærstu er slíkt að vel má ætla að þar hafi verið búið, a.m.k. hluta úr ári. Í eygni eru tóftir sem nefndar eru Þórunnartættur (SP-200:067) og fylgir

þeim sú skemmtilega saga að þar hafi verið sumarbústaður Þórunnar ríku. Í eygni má einnig sjá óljósar tóftir af hesthúsi og þyrpingar af heystæðum eru á tveimur stöðum.

Við aðalskráningu í Mikley var, eins og annars staðar í Mývatnssveit, aðeins gengið á þekktu minjastaði en ekki farið kerfisbundið yfir hvern þumlung í leit að minjum. Minjarnar í Mikley leynast víða um eyjuna en jafnvel má búast við að enn séu þar ófundnar minjar sem ekki eru þekktar úr heimildum. Sökum þess hversu fjölbreytilegar og sjónrænar mikið

Mikaelstættur og fornleifar í nánasta nágrenni þeirra á Mikley. Loftmynd Árni Einarsson 2006.

af minjunum er verður eyjan að teljast upplagður áfangastaður áhugasamra ferðalanga út frá forsendum fornleifafræðinnar. Mögulega mætti skipurleggja skemmtilegar dagsferðir þangað þar sem miðlað væri sögu vatnsins og sveitarinnar í stórum dráttum. Í Mikley væri þá lent á Skipeyri og síðan gengið um eyjuna og helstu minjastaðir skoðaðir ásamt því að fróðleiksmolum um sögu og náttúrufar Mývatnssveitar og búskaparhætti svæðisins yrði miðlað. Eyjan er fremur auðveld yfirferðar og hægt væri að útbúa skemmtilega gönguleið um hana þar sem helstu minjar væru kynntar og leitast væri við að sýna hvernig þær endurspegla sérstæða búskaparhætti við Mývatn. Rétt er að ítreka að alla umferð um Mikley og Mývatn þyrfti að skipuleggja í tengslum við rannsóknir og verndun á náttúrufari Mývatns og ekki víst að augin umferð um vatnið eða eyjuna væri möguleg án þess að skaða náttúrufar.

12. Gamli bærinn á Grænavatni og fornleifar í túninu í kring

Framhús gamla bæjarins á Grænavatni (SB-203:001) stendur enn og er líklegt að bærinn hafi um langa tíð, jafnvel allt frá upphafi verið á svipuðum stað. Þegar minjar á Grænavatni voru skráðar sumarið 1998 var það heldur farið að láta á sjá og var notað sem geymsla. Bakhús bæjarins hafði þá verið tekið ofan. Árið 2000 var bærinn hins vegar tekinn á Húsaskrá Þjóðminjasafns og var unnið að viðgerðum á honum fyrstu tvö árin þar á eftir en enn er mikil vinna eftir ef koma á bænum í upprunalegt horf.

Gamli bærinn á Grænavatni er merkileg bygging. Eins og algengt var með gamla bæi úr torfi, grjóti og timbri var hann byggður í áföngum og er misgamall. Framhús hans var byggt 1913 og er eitt stærsta frambæjarhús landsins. Páll Kristjánsson smiður teiknaði húsið sem er hæð með portbyggðu risi. Stíll hússins er undir áhrifum *sveitserstíls*. Húsinu (og þ.m.t. kjallara undir því) var skipt í miðju. Beggja vegna við bæjardyrnar voru stofur sem tilheyrðu hvor sinni fjölskyldunni en hægt var að opna á milli og var það oft gert þegar samkomur voru haldnar á Grænavatni. Ber þetta vott um náð og gott samneyti fjölskyldnanna tveggja sem þar bjuggu. Í húsinu var búið fram á miðja 20. öld. Þegar gamli bærinn hefur verið gerður alveg upp mætti hæglega nýta húsakynninn í þágu ferðapjónustu, jafnvel hafa þar miðstöð þar sem stiklað væri á stóru um sögu Mývatnssveitar og merkir fornleifastaðir í sveitinni væru kynntir ásamt upplýsingum um sérstætt landslag og náttúrufar svæðisins. Mjög mikilvægt er að stuðlað verði að frekara viðhaldi og verndun gamla bæjarins.

Í kringum bæinn eru nokkur gömul útihús (SB-203:001-003, 006-007, 011-012) á misjöfnum aldri en saman hafa þessi hús mikið minjagildi. Þeirra merkast er

Gamli bærinn á Grænavatni

kannski gamla fjóshlaðan sem byggð var 1840 og stendur enn, merkilega upprunaleg, undir þaki. Mikilvægt er að allar gamlar byggingar á Grænavatni verði varðveittar sem ein minjaheild og í því samhengi er einnig mikilvægt að halda til haga upplýsingum um horfin hús og örnefni í túninu.

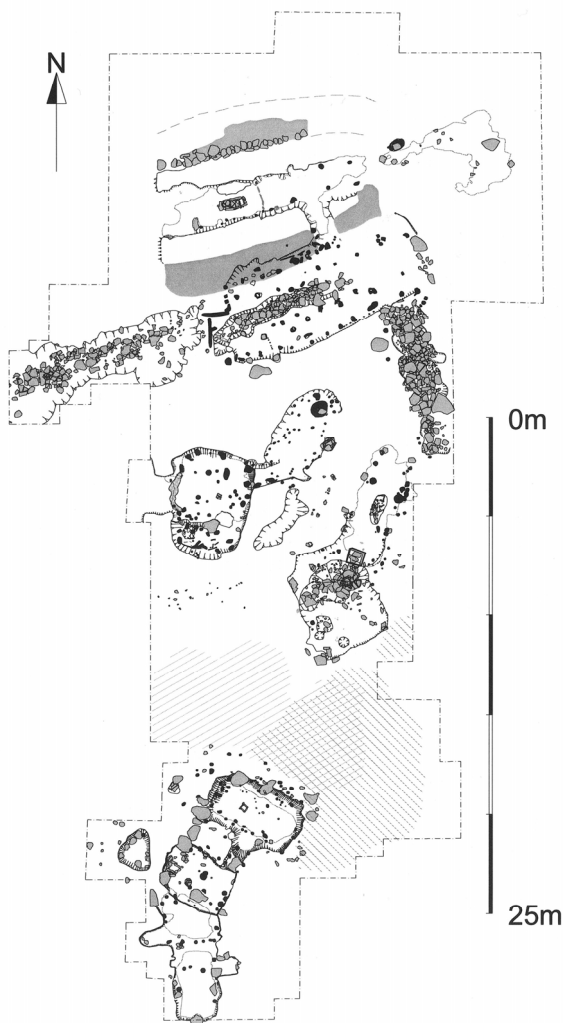
13. Minjar suður af Grænavatni: m.a. Sveigakot, Oddastaðir

Vegarslóði liggur til suðurs frá Grænavatni, um Sveiga, vestan Sellandafjalls og alla leið í Suðurárbotna. Leiðin telst vart til alfararleiða en hún er þó nokkuð farin af ferðalöngum sem vilja kynna sér hálendið. Þó að Grænavatn sé nú syðsti bær í byggð á þessum slóðum hefur það ekki alltaf verið svo og leynast bæði býli og selstæði talsvert sunnar, við vegarslóðann. Umfangsmiklar fornleifarannsóknir hafa farið fram á þessum slóðum á undanförunum árum og talsvert vitað um mannlíf sunnan Grænavatns á víkingaöld. Minjastaðirnir henta því vel til kynningar og hugsanlega mætti útbúa skemmtilega dagsferð þar sem minjar á fornbylunum

Sveigakoti og Oddastöðum yrðu kynntar og einnig stoppað við aðrar minjar á þessum slóðum s.s. leifar Sellandahúsa og rétta.

Á undanförunum árum hefur verið unnið að fornleifarannsóknum á Sveigakoti (SP-203:065) sem er um 5 km sunnan við Mývatn. Þegar staðurinn var skoðaður við fornleifaskráningu 1998 var hann mjög illa farinn og blásinn en heildstæðar fornleifarannsóknir á árunum 1999-2006 leiddu í ljós miklar mannvistarleifar frá víkingaöld.

Ljóst er að byggð hófst í Sveigakoti skömmu eftir 870. Byggingunum sem grafnar hafa verið upp þar má skipta í nokkur byggingarskeið. Jarðhýsi frá elstu tíð var m.a. grafið upp og hafði það verið notað um langt skeið og samhliða því 18 kúa fjós. Báðar byggingar voru komnar úr notkun fyrir 940. Fleiri hús voru byggð á svæðinu um miðja 10. öld bæði jarðhýsi og timburhús með langeldi. Skömmu eftir

Uppdráttur af uppgriftarsvæðinu í Sveigakoti. Á teikningunni má sjá hluta af skála og fjósi og nokkur af þeim jarðhýsum sem þar hafa verið grafinn upp.

940 var gerð smiðja í rústum fjóssins og hefur hún verið undir beru lofti. Á seinni hluta 10. aldar var svo byggður lítill skáli með klassísku víkingaaldralagi á bæjarstæðinu og var búið í

honum fram á seinni hluta 11. aldar. Þá virðist bærinn hafa farið í eyði um skeið og húsin hugsanlega notuð sem sel, en byggð hófst fljótlega aftur og enn minni skáli byggður ofan í þann eldri. Í honum var búið fram eftir 12. öld en um 1200 hefur Sveigakot verið komið endanlega í eyði.

Eitt af því sem hefur vakið athygli er að byggingarnar í Sveigakoti eru talsvert

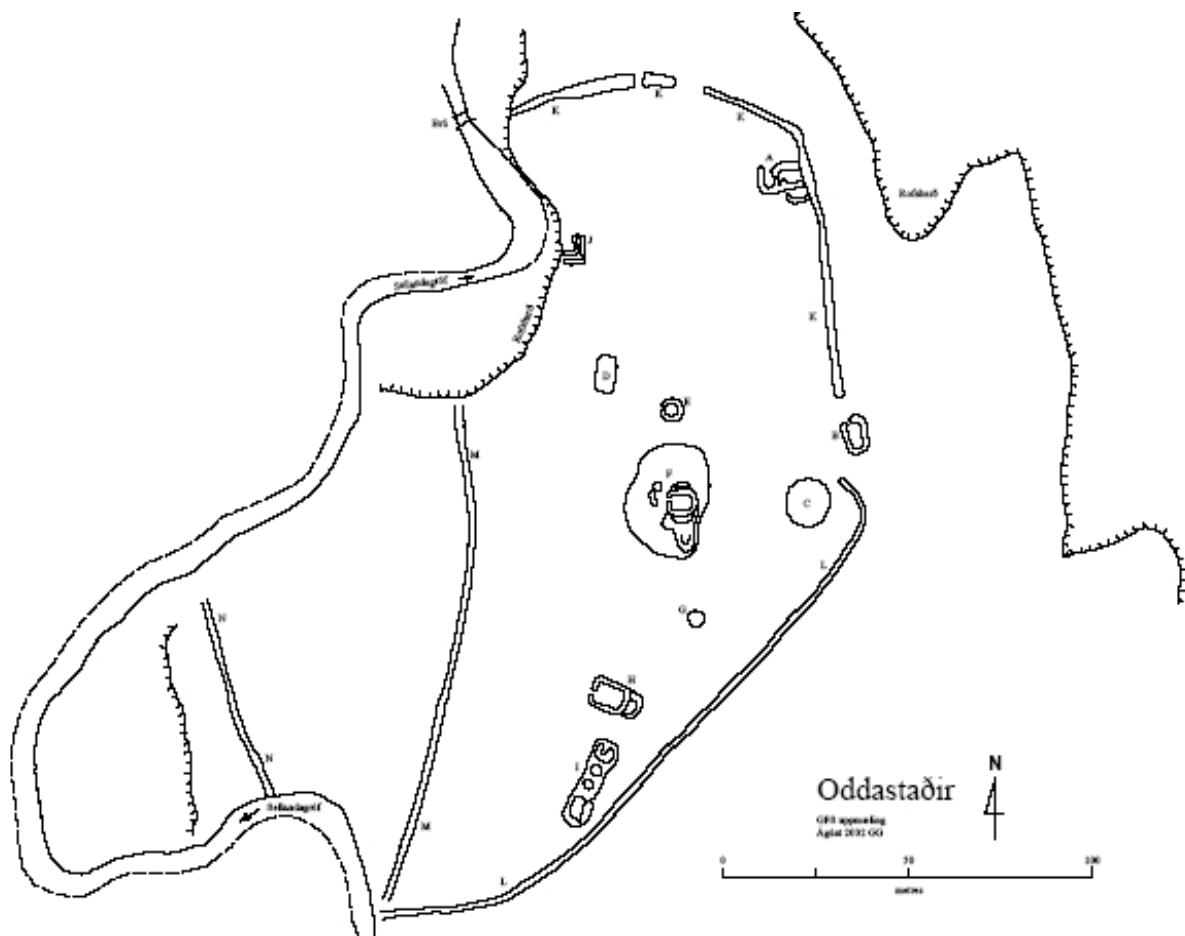
Sveigakot og nánasta umhverfi árið 2003. Ljósmyndin var tekin af Árna Einarssyni.

frábrugðnar þeim húsakosti sem hingað til hefur verið talinn einkenna elstu byggð á Íslandi. Enginn skáli var byggður í Sveigakoti fyrr en tvær eða þrjár kynslóðir höfðu búið þar og voru niðurgrofnu húsin aðalíveruhús bæjarins fram að því. Þau eru að því leyti frábrugðin jarðhúsum sem víða hafa komið í ljós á íslenskum bæjarstæðum frá víkingaöld og eru yfirleitt túlkuð sem bráðabirgðahúsnæði eða vinnustofur. Breytingin sem verður á seinni hluta 10. aldar, með auknum fjölda gripa, vísbendingum um handverk og með stöðluðum víkingaaldarskála, gæti bent til að þá hafi leiguliðar eða kotbændur tekið við af frumbyggjunum. Ljóst er að frumbyggjarnir í Sveigakoti áttu ekki mikið undir sér. Þeir höfðu takmarkaðan aðgang að efnislegum gæðum og hefur verið sett fram sú tilgáta að það

endurspegli ekki bara efnahagslega stöðu þeirra heldur einnig félagslega, að þeir hafi ekki verið sjálfstæð eining og hugsanlega ófrjálsir. Í Sveigakoti var upphaflega búið með nautgripi og svín en áhersla á sauðfjárbúskap jókst eftir því sem á leið. Sveigakotsrannsóknin hefur varpað nýju ljósi á lífsskilyrði og búskaparhætti fyrstu kynslóða Íslendinga og jafnvel þó að ekki sé miklar leifar að sjá á yfirborði færi vel á því að kynna helstu niðurstöður uppgrافتarins fyrir ferðalöngum, t.d. með skiltum og bæklingum.

Tæpum 5 km innan við Sveigakot má sjá greinilegar leifar smábýlis skammt vestan við vegar slóðann inn í Suðurárbotna sem á þessu svæði liggur í uppblástursflagi. Minjarnar voru, líkt og minjar í Sveigakoti, skráðar sumarið 1998 en staðurinn heimsóttur aftur 2002 og þá gerður nákvæmari uppdráttur af minjum ásamt því að prufuskurðir og borkjarnasýni voru tekin. Ólíkt minjunum í Sveigakoti sem voru mjög uppblásnar og illa farnar þegar uppgröftur hófst eru minjarnar á Oddastöðum (SP-203:060) nokkuð vel varðveittar. Þar eru greinilegar minjar frá fremur löngu skeiði: bæjarhóll, garðlög og talsverður fjöldi af rústum í túni, líklega flest útihús en mögulegt er að ein rústin kunni að hafa verið bænhús. Samanlagt má áætla að tún á Oddastöðum hafi verið um 2,5 ha að stærð sem líklega var í góðu meðallagi. Fáar heimildir hafa varðveist um Oddastaði en í Jarðabók Árna og Páls frá 1712 er bæjarins getið sem forns eyðibýlis en jafnframt sagt að þar hafi byggst upp kot um 1680 en búskapur þar aðeins enst í 4-5 ár. Minjar um kotið sjást m.a. á bæjarhólnum þó að ofan í þær hafi verið byggð yngri tóft, líklega frá 18.-19. öld. Í túninu sjást a.m.k. sex aðrar tóftir og 2-3 óljósari þústir.

Sumarið 2002 voru teknir þrír skurðir á svæðinu (í bæjarhól, rúst og túngarð) og sýndu þeir að túngarðurinn var byggður frekar seint, eða líklega á 11. öld, en hann var fallinn úr notkun við lok 13. aldar. Skurður í bæjarhól leiddi í ljós að þar hefur verið búið á víkingaöld en staðurinn kominn í eyði um 1300. Einhver ummerki um mannvist fundust svo á tímabilinu frá 1477-1717. Þar sem rannsóknir leiddu ekki í ljós öskuhaug var ekki hægt að skera úr því með óyggjandi hætti að þarna hefði verið bær fremur en umfangsmikið sel en túngarðar, fjöldi mannvirkja og gerð þeirra þykir hins vegar eindregið benda til þess fyrrnefnda. Ekki er ólíklegt að mjög stutt hafi verið búið á Oddastöðum á víkingaöld, hugsanlega innan við eina öld. Þar sem bærinn virðist ekki komast í byggð við allra fyrsta landnám heldur um það leyti sem greina má að farið hefur verið að halla undan fæti í Sveigakoti má velta því fyrir sér hvort

Íbúar í Sveigakoti hafi einfaldlega flutt bæ sinn á þennan stað tímabundið, en svo leitað aftur í Sveigakot þegar illa gekk að stunda búskap á Oddastöðum. Oddastaðir eru auðvitað enn hærra uppi en Sveigakot (365 m y.s. í stað 286 m.y.s) og gerir það búskaparskilyrði erfiðari. Í raun er enn erfitt að fullyrða mikið um eyðingu Oddastaða og Sveigakots þó ekki sé ólíklegt að það tengist bæði versnandi landgæðum og þeirri staðreynd að svæðið í heild getur vart talist hentugt fyrir landbúnað þar sem áhersla á sauðfjárbúskap varð að líkindum sífellt meiri eftir lok 12. aldar.

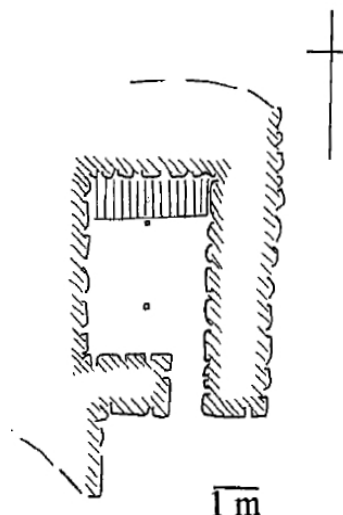
Rannsóknir í Sveigakoti og á Oddastöðum eru hluti af stærra verkefni, *Landnám og menningarlandslag*, sem miðar að því að skýra gang landnáms og svara spurningum á boð við þær af hverju fólk byggði svo langt inn til landsins jafnsnemma og raun ber vitni og hvort versnandi umhverfisskilyrði hafi valdið eyðingu bæja á borð við þessa. Minjarnar henta því vel til að kynna sögu Mývatnssveitar, bæði til að varpa ljósi á jaðarbyggð á svæðinu sem virðist hafa verið enn mikilvægari á fyrstu öldum byggðar en víða annars staðar en einnig varpar saga jaðarbyggðarinnar ljósi á þá bæi sem betur voru staðsettir, valdaátök þeirra og

uppbyggingu bæja í sveitinni í heild. Í þessu samhengi mætti vel hugsa sér að leiðin frá Gränavatni inn í Suðurárbotna yrði gerð að eins konar minjaslóð þar sem áhersla væri lögð á víkingaaldarbyggð í Sveigakoti og á Oddastöðum en fjölbreytilegri minjar sem er að finna á þessum slóðum yrðu jafnframt skoðaðar. Af þeim skemmtilegum minjum sem leynast á/við þessa leið og hægt væri að leiða ferðamenn að má nefna Strengjarétt (SP-203:064) sem er gömul skilarétt úr grjóti sem enn er heilleg og er staðsett um 370 m vestan við vegarslóðann inn í Suðurárbotna, á milli Sveigakots og Oddastaða. Innan við Oddastaði er einnig að finna áhugaverðar minjar í námunda við vegarslóðann s.s. Sellandarétt (SP-203:063) sem er að mestu hlaðin úr torfi og var aflögð 1910, óljósar leifar af Hölluseli (SP-203:062) 600-700 m sunnar og nokkuð stæðilegar leifar Sellandahúsa/Sellandasels (SP-203:061). Þar er nú gangnamannakofi úr timbri en einnig torfhlaðið hesthús með jarnþaki, fjárhústóft og tvær fornlegar tóftir. Nöfnin benda til að á þessum stað hafi Gränavetningar bæði haft í seli og haldið beitarhús og geyma rústirnar fróðleik um nýtingu úthaga og útbeitar á svæðinu.

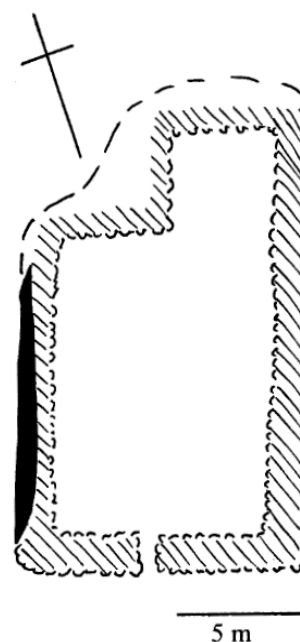
14. Botnakofi og Botnatóft⁹

Í Suðurárbotnum leynast tvær tóftir með áþekkt nöfn, Botnakofi og Botnatóft og eru um 200 m á milli.

Botnakofi (SP-203:074) er leitarmannakofi. Hann er hlaðinn úr hraungrjóti utan í moldarbarð og er 7 X 5 m stór. Kofinn er vel hlaðinn og er hleðslan í veggjunum er tvöföld. Bárujárnsþak hefur verið á kofanum síðast. Stór hella er yfir dyrum, sem eru um 1,6 m háar og ein trappa niður. Þakgrindin hangir enn uppi og eru tvær stoðir undir mæniás. Leifar úr tréþalli eru við innri gafl en annars hefur verið moldargólf í kofanum.

Botnatóft (SP-203:073) er tvíhlaðin tóft úr hraungrýti sem er 10 X 20 m stór. Hleðsla í veggjum er tvöföld og eru þeir um 1,5 m þykkir. Breidd tóftarinnar er slík að ólíklegt er að nokkur sinni hafi verið á henni þak en veggir hennar ná allt að því í axlarhæð og því er hún helst til stæðileg til að geta með góðu móti talist fjárrétt. Lítið er vitað með vissu um hlutverk þessarar tóftar en ýmsar hugmyndir hafa komið fram m.a. biskupar gist á leið sinni frá Skálholti og yfir til Austurlands. Það er hins vegar nærri útilokað enda sýndi þrúfuskurður sem tekinn var í tóftina sumarið 1999 að gjóska frá 1717 liggur undir tóftinni og því er hún frá 18. eða 19. öld.¹⁰ Grafið var innan úr tóftinni niður með vegghleðslu sem reyndist vera um 1,8 m há, en tóftin er því meir en hálf full af sandi.

Botnatóft og Botnakofi eru dæmi um skemmtilegar minjar fjarri byggð sem mikilvægt er að varðveita og full ástæða væri að kynna fyrir þeim ferðalöngum sem inn í Suðurárbotna leita.

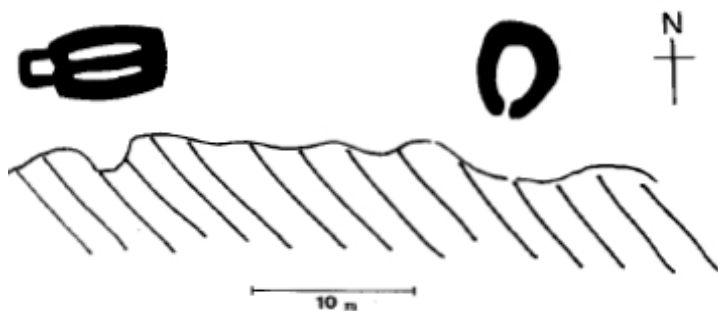
⁹ Var merkt númer 203:076 og 203:077 í upprunalegri skýrslu.

¹⁰ Guðmundur Páll Ólafsson, Hjörleifur Stefánsson og Magnús Á. Sigurgeirsson gerðu uppgröft í tóftina og veittu munnlegar upplýsingar um niðurstöðurnar. Rétt er að geta þess að Ingvar Teitsson hefur sett fram kenningu um að tóftin sé beitarhús frá 19. öld.

15. Gröf í landi Reykjahlíðar

Mikil eldsumbrot áttu sér stað í Mývatnssveit 1728-1730. Hamfarirnar höfðu mikil áhrif á mannlíf og landgæði á svæðinu og mörkuðu djúp spor í sögu sveitarinnar. Þá fór t.d elsti bæjarhóllinn í Reykjahlíð á kaf í hraun, flytja þurfti bæinn á Grímsstöðum og bæjarstæði Fagraness, Grafar og Stangar urðu fyrir miklum skakkaföllum þó síðastnefndi bærinn hafi reyndar löngu verið farinn í eyði.¹¹ Upplagt væri að nýta fornleifar til að kynna eldsumbrot- og hamfarasögu Mývatnssveitar fyrir ferðamönnum.

Ætla má að hjáleigan Gröf (SP-208:016) hafi byggst nokkuð snemma en hennar er þó hvergi getið í rituðum heimildum fyrr en í Jarðabók Árna og Páls frá 1712. Þar kemur fram að hjáleigan var byggð fyrir minni elstu manna. Réttarskýrsla frá 1730 getur eyðileggingarinnar á Gröf en í henni segir: "... hafi sá [...] jarðeldur eyðilegt og uppbrennt Gröf, heimaland frá Reykjahlíð, tún og land, og þar sem hús bæjarins stóðu sé hraun uppkomið ekki minna en tíu faðmar á hæð og allt land þar um kring fordjarfað;". Þó að hraun hafi lagst yfir stærstan hluta

Rústirnar tvær í heimatúni Grafar.

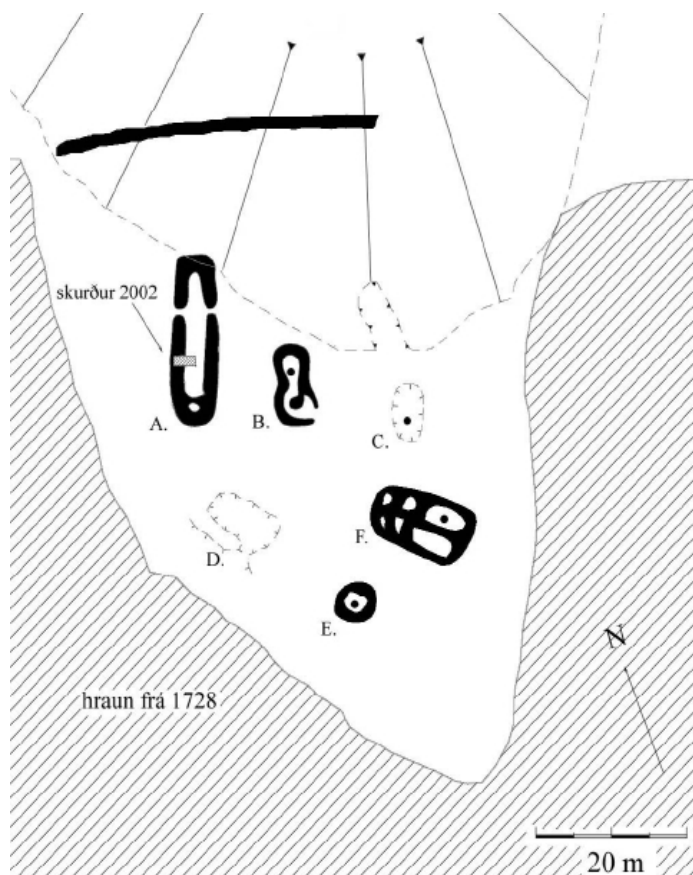
af mannvirkjum og túnum í Gröf má enn sjá tvær af tóftunum sem þá hafa verið í heimatúninu – líklega útihús af einhverri tegund, auk hluta túngarðs, þar sem nú er tjaldstæðið Hlíð. Þar sem tóftirnar eru svo að segja inni á tjaldstæðinu og hraunjaðarinn skammt utar væri upplagt að nýta þær til að kynna fyrir ferðamönnum þær hamfarir sem Mývatnseldarnir höfðu í för með sér fyrir Mývetninga. Ekki væri úr vegi að setja upp skilti á þessum fjölfarna stað enda má ætla að forvitnir tjaldbúar hefðu gagn og gaman af því að vita meira um

þær tóftir sem við þeim blasa.

¹¹ Einnig má geta þess að tóftir sjást á tveimur stöðum í hrauninu vestar og hafa þær líklega tilheyrð Fagranesi eða Gröf (nr. SP-208:015-016). Rústirnar eru umflotnar hrauni og mjög sjónrænar.

16. Stöng í landi Reykjahlíðar

Leifar bæjarins sem flestir kalla nú Stöng (SP-208:018) eru enn greinilegar við norðausturhorn Mývatns og um 2 km frá Reykjahlíð. Rústirnar eru skammt austur af hraunjaðri Eldhrauns frá 1729 og umlykur hraunið þær nema að norðanverðu þar sem fornlegur túngarður markar af svæðið. Á svæðinu eru fjórar greinilegar tóftir og tvær óljósari. Staðurinn er sérstakur, enda hraunjaðarinn aðeins í fárra metra fjarlægð frá rústunum. Stöng var skráð sumarið 1999 og vakti þá fornleg og skálalaga bygging athygli skrásetjara og grunsemdir um að staðurinn gæti verið mjög forn. Sumarið 2002 voru rústirnar á Stöng heimsóttar aftur og prufuskurður grafinn í meinta skálarúst

Teikning af rústunum á Stöng. Svartir punktar sýna hvar borkjarnasýni voru tekin.

Stöng umkringd Eldhrauni frá 1729. Mynd tekin sumarið 2002 við prufuskurð í skálalaga byggingu.

en borkjarnasýni tekin úr öðrum tóftum. Niðurstöður rannsókna voru að hinn s.k. skáli (merkt A á teikningu) og bygging B hefðu verið löngu fallin úr notkun þegar gjóska úr Heklugosi féll yfir svæðið um 1300. Gólfhlög í skálarúst bentu til að þar hefði verið hafst við árstíðabundið, a.m.k. á síðari byggingastigum. Því má ætla að á þessum stað hafi verið haft í seli á einhverju skeiði, þó að ekki sé ólíklegt að þar hafi verið bær á fyrstu byggingarstigum. Gjóskulag frá 1300 öld fannst ekki í öðrum byggingum en útlit þeirra og hæð gjóskulags frá 15. öld bendir til þess að allar rústirnar kunni að vera frá sama skeiði. Möguleg undantekning er bygging F sem gæti hæglega verið yngra byggingarstig, mögulega selstæði frá yngri öldum.

Rústirnar á Stöng gætu hentað vel til kynningar fyrir ferðamenn jafnt sem heimamenn. Að svæðinu liggur vegarslóði en rústirnar eru einnig í hæfilegri göngufjarlægð frá Reykjahlíð auðvelt er að finna. Rústirnar eru mjög sjónrænar og í afar sérstæðu og mikilfenglegu landslagi og auðvelt væri að koma upp skilti á svæðinu með upplýsingum um tóftirnar en e.t.v. líka um eldsumbrot í Mývatnssveit og hvernig þau hafa, allt fram á síðustu aldir, mótað landslag og sett byggðinni skorður.

17. Skarðssel og Hali í landi Reykjahlíðar

Skarðssel (SP-208:083) er í Hlíðardal, um 5 km norðan Námaskarðs. Ekki er vitað hvenær fyrst var haft í seli í Skarðsseli en ekki er ólíklegt að selstaðan sé forn. Fátt er þó um hana vitað á fyrri öldum. Selið var upphaflega frá Reykjahlíð en í Sýslu- og sóknarlýsingum frá 1839 kemur fram að þá hafi selstaðan verið nýtt frá Vogum. Í endurminningum Guðrúnar Björnsdóttur er selsins getið en þar kemur fram að er Guðrún var vinnukona í Reykjahlíð um miðja 19. öld var heyjað á Skarðsseli. Guðrún og önnur vinnukona voru þá í Austaraseli en unnu milli mjalta að heyskap á Skarðsseli og fóru riðandi á milli. Skarðssel var óvenjulengi við lýði eða allt fram undir 1900. Á svæðinu sjást talsvert glöggar og fjölbreyttar rústir, m.a. tveir stórir rústahólar og tóftir nokkurra útihúsa sem gefa góða mynd af seljabúskap í Mývatnssveit.

Tóftirnar eru greinilega frá ýmsum tímaskeiðum, þær greinilegustu eru án efa frá því skeiði er síðast var haft í seli á staðnum en sumar þeirra fornlegri gætu verið mjög gamlar. Mikið er um óreglulegar þústir þar og næstum öruggt að mannvistarleifar reynast þar undir

Til vinstri: uppdráttur af Skarðsseli, til hægri eru sömu rústir merktar inn á loftmynd sverði. Norðan við nyrstu sjáanlegu tóftirnar er sléttlendi sem líklega hefur verið tún.

Um 1,5 km sunnan við Skarðssel eru tvær fornlegar tóftir nafnlausar (SP-208:098) en þær hafa stundum verið nefndar Hali sökum þess að fleiri Hala-örnefni eru í nágrenninu. Báðar rústirnar eru skálalaga og er önnur þeirra um 23 m löng hin um 20 m og eru tvær

viðbyggingar við vesturhliðina. Enginn garður sést umhverfis þessar rústir og í raun ekki auðvelt að geta sér til um hlutverk þeirra nema hvað lögun þeirra minnir helst á íveruhús frá víkingaöld. Bjarni F. Einarsson, fornleifafræðingur, hefur grafið prufuskurð í aðra rústina og telur hann ásamt gjóskulagafræðingum húsinn vera eldri en frá 1104.¹²

Tóftirnar á Hala og í Skarðsseli henta vel til kynningar fyrir ferðamenn enda nánast hægt að aka upp að þeim báðum. Skarðssel er merkt inn á mörg kort af Mývatni og blasa rústir þess við frá Kröfluafluggjara. Mikið er um að ferðamenn fari upp að Kröflu og þá er tilvalið að koma við í Skarðsseli.

¹² http://www.archaeology.is/enter_loader.html

18. Eyvindarkofi í Herðubreiðarlindum

Herðubreiðarlindir austan í Ódáðahrauni eru friðland en svæðið var friðlýst árið 1974. Lindir eru vinsæll viðkomustaður ferðalanga og þar er gönguskáli Ferðafélagsins, svonefndur Þorsteinsskáli. Um 100 m norðvestan við gönguskálann leynast áhugaverðar fornleifar. Þar vísar varða á hraunkampinum á lítt áberandi kofa sem hlaðinn er upp við gjávegg, vel falinn í hraunjaðrinum. Kofinn er í litlu viki við Lindá þar sem hún fellur til norðausturs. Kofinn er þekktur undir nafninu Eyvindarkofi (SP-208:132) og þar á Eyvindur Jónsson, betur þekktur sem Fjalla-Eyvindur, að hafa dvalist veturinn 1774-1775. Samkvæmt þjóðsögunni lifði Eyvindur við vandan kost þennan vetur en skrimti í kofa sínum og **nærðist** á hvannarrótum, hráu hrossakjöti og fuglum. Kofanum er lýst í Þjóðsögum Jóns Árnasonar á eftirfarandi hátt (bindi II, bls. 249):

Hrosshrygg hafði hann fyrir mæniás í kofanum, og var dregin tág eftir endilöngu mænuholinu til að halda honum saman, síðan var þakið yfir með melju. Í dyrunum var hella, svo vel felld, að eins var og heflað væri. Vatnslind bunaði fram úr berginu, sem hreysið var hlaðið við og féll niður rétt hjá fleti hreysisbúans. Svo haglega var búið um vatnsból þetta, að ekki þurfti annað en seilast úr rúmflatinu, lyfta upp hellu, sem faldi lindina og sökkva ílátinu í. Sprekaköstur stór var við hreysið, og ætla menn, að Eyvindur hafi geymt í honum vetrarforða sinn."

Kofinn sem nú sést á þessum stað hefur verið endurbyggður. Það var gert á þriðja áratug 20. aldar og var markmiðið með verkinu að bæta aðbúnað gagnamanna úr Mývatnssveit. Við endurbygginguna var reynt að halda útliti kofans eins og mögulegt var og mikið af upprunalegu efni úr eldri kofa notað, m.a. að mestu notaðar sömu hellur í þakið.

Eyvindarkofi er um 2 X 1 m innanmáls og hann er mannhæðar hár en þrengist upp. Inngangur í hann er í gegnum þakið. Í gegnum hann rennur enn lind undir hraunhellum sem lagðar eru í botninn. Hvönn og víðir þekur vegg kofans. Talið var að í kofanum væri rúm fyrir tvo menn til að liggja við hliðina á uppsprettulindinni.

Eyvindarkofi er merkilegur fyrir margra hluta sakir. Hann er minnisvarði um hinar fjölmörgu sögur af Fjalla-Eyvindi og Höllu sem varðveist hafa og sömuleiðis um gríðarlega yfirferð gangnamanna úr Mývatnssveit fyrr og síðar. Hann er staðsettur rétt við skála Ferðafélagsins og margir ferðalangar skoða hann nú þegar, á leið sinni um Herðubreiðarlindir. Mikilvægt er að hlúa að kofanum og gæta þess að ágangur ferðamanna skemmi hann ekki en jafnframt að gera aðgengi að honum betra og kynna sögu hans og Eyvindar fyrir ferðafólki.

19. Sæluhúsið við Jökulsá á Fjöllum

Jökulsá á Fjöllum var mikill farartálmi á fyrri öldum og var áin ekki brúð fyrr en 1947. Fram að þeim tíma var lögferja á ánni nálægt þeim stað sem brúin er nú. Sæluhús (SB-208:118) var reist við ferjustaðinn í kringum 1880 fyrir pósta og aðra ferðamenn. Það stendur á bakka Jökulsár að vestan þar sem áður var ferjað yfir ána. Sæluhúsið við Jökulsá á Fjöllum er sjálfsagt eitt frægasta sæluhús landsins. Húsið var alræmt vegna reimleika en gestir þess heyrðu oft högg og hávaða í húsinu, fannst jafnvel þreifað á sér og þóttust sumir hafa séð ógurlega ófreskju. Sjálf byggingin er býsna merkilegt en hún er hlaðin úr tilhöggnu grjóti bundnu saman með steinlími. Húsið samanstendur af hálfniðurgröfnum kjallara, hæð og lágu risi. Kjallarinn var notaður sem hesthús og á hæðinni voru tvö herbergi. Í upphafi stóð til að hafa íbúð í kofanum en þegar til átti að taka fékkst enginn til að búa þar. Gamli póstvegurinn um Mývatnsöræfi lá að húsinu og sjást enn vörðubrot vestan við. Húsið er merkileg bygging og gegnir mikilvægu hlutverki í sögu samgöngumannvirkja hér á landi. Það er þegar vinsæll viðkomustaður ferðalanga

enda örskammt frá þjóðvegi en þarfnast orðið verulegra endurbóta. Þegar húsið var skráð (1999) var kjallari þess t.d. um það bil að fyllast af sandi. Ljóst er að mikið þarf að gera til að auka veg hússins. Húsið hefur verið í vörslu Þjóðminjasafns Íslands síðan 1988 og er hluti af húsasafni þess. Mikilvægt er að vel sé hlúð að húsinu. Þar

mætti vel miðla fróðleik um sögu þess, samgöngur og farartálma á Íslandi og þær leiðir sem menn mörkuðu sér um erfið landsvæði fyrr á öldum. Ekki spillir fyrir að húsið er ein fárra bygginga sem enn standa frá þeim tíma sem saga Gunnars Gunnarssonar Aðventa gerist og þar á hinn frægi Fjalla-Bensi (Benedikt Sigurjónsson) að hafa gist.

Sæluhúsið við Jökulsá á Fjöllum

20. Fornt garðakerfi í Skútustaðahreppi

Í Mývatnssveit eru nokkur stór og umfangsmikil garðlög sem eru allt að 8-10 m breið og liggja um langan veg. Garðlögin eru hluti af kerfi garðlaga sem liggur víða í Suður-Þingeyjarsýslu bæði á heiðum uppi og niðri í byggð. Könnun og kortlagning á loftmyndum hefur leitt í ljós yfir 300 km af gördum í sýslunni. Þó eru þeir oft svo signir og máðir að erfitt er stundum að koma auga á þá á jörðu niðri. Samfella garðlaganna bendir til þess að þau séu flest frá sama tímabili og athuganir á gjóskulögum benda til þess að þau hafi verið hlaðin á fyrstu tveimur öldum byggðar í landinu og að þau hafi verið komin úr notkun talsvert fyrir 1300. Garðlögin ná yfir mjög stórt svæði og umfang þeirra sýnir að óhemju mikil vinna hefur

Helstu garðlög í Mývatnssveit. Rétt er að taka fram að inn á kortið eru einnig merkt yngri garðlög svo sem túngarðar og yngri garðar úr hraungrýti.

verið lögð í hleðsluna og hefur til þess þurft mikið vinnuafn. Þannig geta þau ekki einungis gefið vísbendingu um beitarstjórnun og landnýtingu til forna heldur einnig verið ómetanleg heimild um samfélagsgerð og samvinnu manna á milli.

Kortlagning forngarða í Mývatnssveit leiddi í ljós mun slitróttara garðakerfi en í sveitunum norðar en umfangsmestu garðarnir reyndust vestan og norðvestan við Mývatn. Erfitt er að segja til um hverju þetta sætir. Framkvæmdir s.s. túnasléttun, veglagning og annað slíkt hefur í einhverjum tilfellum skemmt garðana en ekki er hægt að gera ráð fyrir að það hafi verið í meira mæli en í nágrannasveitum þar sem umfangsmeiri garðlög hafa varðveist. Landslag og náttúrufar í Mývatnssveit er ólíkt því sem það gerist í nágrannasveitum s.s. Laxárdal og Aðaldal og er mögulegt að það hafi valdið því Mývetningar hafi á fyrstu öldum hagað garðahleðslu sinni með öðrum hætti en í nágrannasveitum. Þar voru garðarnir að mestu hlaðnir úr torfi en ætla má að Mývetningar hafi talsvert nýtt sér hraungrýtið á svæðinu og kann það að hafa haft áhrif á varðveislu garðanna. Einnig má velta fyrir sér hvort varðveisla forngarða í Mývatnssveit hafi verið verri en í nágrannasveitum, m.a. vegna eldsumbrota og uppblásturs. En þó að forngarðar í Mývatnssveit séu ekki eins umfangsmiklir og í nágrannasveitum finnast þeir víða og brýnt að koma í veg fyrir að þeir verði frekari eyðileggingu að bráð. Eitt þessara fornu garðlaga, er langur og fornlegur garður sem liggur frá túninu á Hofstöðum og alla leið norður að merkjum. Hann er friðlýstur með öðrum fornum minjum á Hofstöðum. Ef vel ætti að vera þyrfti þó allt garðakerfið, í Mývatnssveit sem og

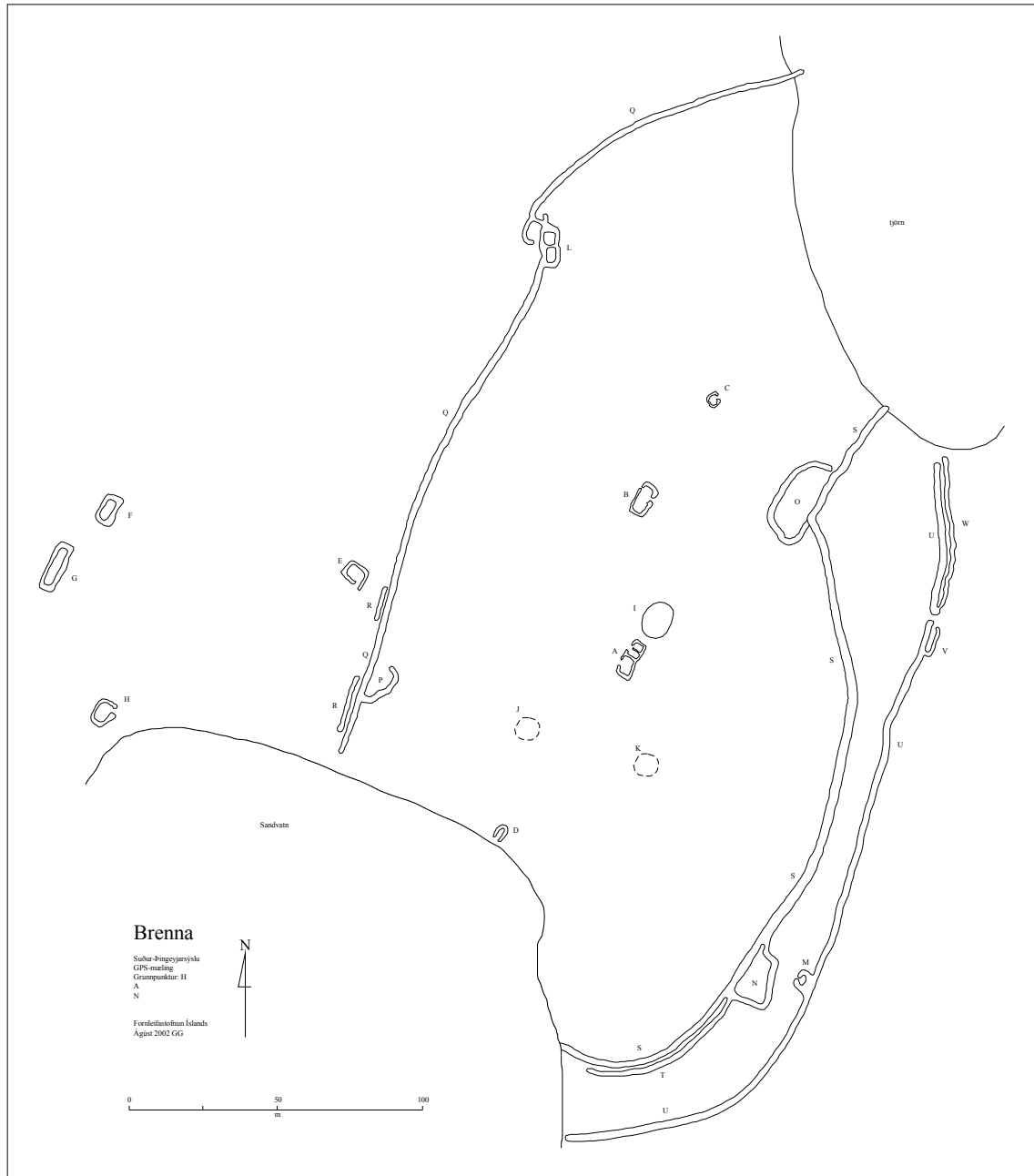

Forngarðurinn í landi Hofstaða. Ljósmynd Árni Einarsson.

annars staðar í Suður-Þíngeyjarsýslu, að njóta friðhelgi. Erfitt getur verið að vernda fornleifar sem ná yfir stór svæði og eru innan margra jarða en besta leiðin til þess hlýtur að vera að kortleggja þær og vekja á þeim athygli. Því væri æskilegt að kortleggja garðakerfið í Mývatnssveit enn frekar og kynna það fyrir heimamönnum sem og ferðafólki.

21. Brenna í landi Geirastaða

Býlið Brenna (SP-213:007) er við s.k. Brennuvík í Sandvatni ytra. Tóftasvæðið er umfangsmikið, samtals um 370 X 180 m að stærð og nær á milli Sandvatns að suðvestan og Brennutjarnar að norðaustan. Túnið er afgirt með einföldum túngarði að vestan en tvöföldum að austan. Svæðið er á kafi í gróðri en þó má greina fimm hús og hólf sambyggð túngörðum,

fjórar rústir fundust utan þeirra og fjórar rústir og tvær þústir innan garða. Auk þessa fannst öskuhaugur innan túns (merkt I á teikningu). Stæðilegur bæjarhóll er í túninu og á honum má sjá augljós merki um yngri byggingarstig. Greinileg ummerki um yngri notkun er hins vegar ekki að sjá annars staðar í túninu. Hinar rústirnar eru flestar fornlegar og lyngi vaxnar. Ein

þeirra kann að vera bátaskýli eða naust en hinar án efa skepnu- og mannabústaðir. Túnið í Brennu er um 3,7 ha stórt og er ljóst að þar hefur verið stundaður mikill búskapur.

Rústirnar í Brennu voru skráðar sumarið 1997 en starfsmenn Fornleifastofnunar Íslands og NABO heimsóttu staðinn aftur sumarið 2002 og var þá nákvæm uppmæling gerð af rústunum ásamt því sem prufuskurðir voru teknir í garðlög og borkjarnasýni úr öskuhaugi. Niðurstöður borkjarnasýna sýndu að í Brennu leynist vel varðveittur öskuhaugur frá fyrstu öldum. Niðurstöður prufuskurða í garðlög austan við tún leiddu í ljós að garðlögin voru byggð eftir að gjóskulag frá Veiðivötnum féll um 940 en áður en gjóskulög frá Heklu féllu 1158. Ekki er ljóst hvort einhverjar af byggingunum gætu að stofni til verið eldri en vallargarðurinn en staðsetning bæjarins og umfang rústa gæti vel bent til að byggðin sé enn eldri og þá meðal landnámsbæja í Skútustaðahreppi. Í því samhengi hefur verið stungið upp á að mögulegt sé að

*Brenna. Á myndinni má sjá garðlag sem liggur frá kvísl Sandvatns að Brennutjörn og hins vegar tvö garðlög ofar á mynd sem afmarka Brennutún að norðvestan og suðaustan á milli Brennutjarnar og Sandvatns.
Ljósmynd Árni Einarsson*

Brenna sé í raun bær sem getið er á þessum slóðum í Reykdælasögu og nefndur er Sandfell. Væri Sandfell þá eldra nafn á því fjalli sem nú er nefnt Vindbelgur. Sé sú raunin væri Brenna dæmi um landnámsjörð á svæðinu sem fljótlega missti mikilvægi sitt og fór í eyði. Ummerki í prufuskurði sýndu talsverða uppsöfnun sandlaga frá því eftir miðja 12. öld og gæti

það gefið vísbendingu um hvers vegna bærinn lagðist í eyði svo snemma. Hins vegar má vel vera að þyngra hafi vegið stofnun valdamiðstöðvar á Hofstöðum sem gæti hafa sölsað undir sig hluta af því landi sem tilheyrði Brennu áður. Hver sem skýringin er um eyðingu Brennu er ljóst að bærinn er forn og kann að hafa verið mikilvæg jörð í landnámssamfélaginu við Mývatn á víkingaöld. Garðlög austan við túnstæðið eru einnig fornleg og hluti af fornu garðakerfi sem án efa var byggt á fyrstu öldum byggðar. Ljóst er að með því að miðla upplýsingum um Brennu, t.d. með skilti á staðnum, mætti hæglega kynna staðinn fyrir

ferðamönnum og almenningi þó að rétt sé að taka fram að aðgengi að staðnum er ekki auðvelt. Enginn vegur liggur alla leið að rústunum og um deiglent kjarr þarf að fara áður en komið er að þeim. Kynning þessa minjastaðar væri því helst fyrir fótfráa göngugarpa sem hefðu áhuga á að leggja á sig svolitla göngu til að komast að ósnertum víkingaöld í vin á milli vatna.

22. Hofstaðir

Frægasti minjastaður Mývatnssveitar er án efa hin s.k. hoftóft (SB-214:012) á Hofstöðum. Skálatóftin er ein af mörgum meintum hofum hér á landi en hún hefur í gegnum tíðina þótt sérstaklega eftirtektarverð vegna stærðar sinnar en tóftin er meira en tvöfalt stærri en venjulegir víkingaaldarskálur. Stærð tóftarinnar er helst sambærileg frægum norrænum skálum s.s. þeim sem þekktir eru í Borg í Lofoten og Lejre á Sjálandi og hafa verið túlkaðir sem aðsetur konunga/höfðingja eða veislusalir þar sem helgiathafnir áttu sér stað. Sökum þessa komst hofið á Hofstöðum í fræðibækur strax á seinni hluta 19. aldar.

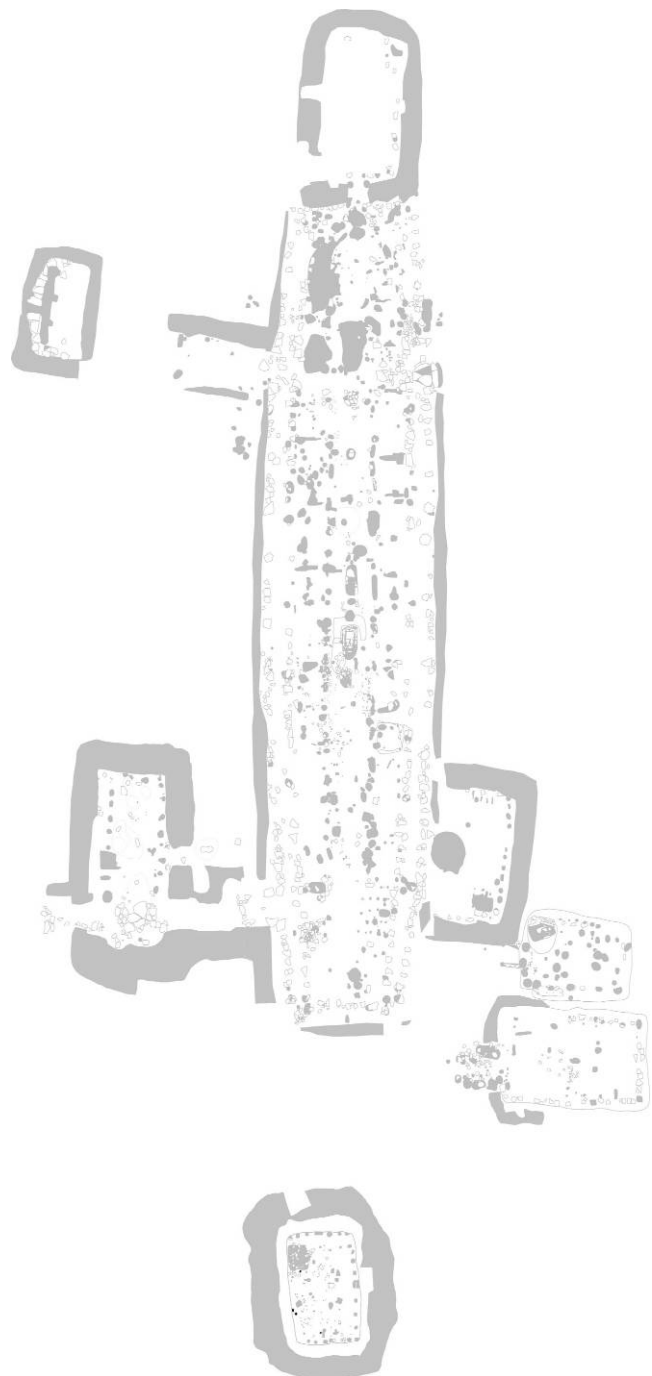

*Hofstaðir 2002. Á myndinni sést víkingaaldarskálinn og lengra til hægri uppgröftur á kirkju.
Ljósmynd Árni Einarsson.*

Sumarið 1908 fór fram fyrsti uppgröfturinn á skálanum en þá gróf Daninn Daniel Bruun innan úr tóftinni. Uppgröfturinn var einn fyrsti meiriháttar vísindalegi uppgröfturinn sem fór fram hér á landi. Niðurstöður þóttu staðfesta að rústin væri af hofi frá víkingaöld, því fyrsta sem grafið hafði verið upp í Norður-Evrópu. Fyrir vikið öðluðust Hofstaðir frægð sem eina trausta dæmið um slíka byggingu. Á næstu áratugum voru fleiri skálar grafnir á Íslandi og kom það æ betur í ljós hversu mikil líkindi voru á milli hins meinta hofs á Hofstöðum og venjulegra hóbýla frá sama tíma, ef frá var talin stærðin. Þegar fram leið á 20. öldina fóru menn almennt að draga í efa að þær rústir sem kallaðar höfðu verið hof væri í raun slík mannvirki og fór svo að á endanum var hoftóftin á Hofstöðum sú eina sem ekki þótti ástæða til að efast um. Eftir enduruppgröft á gryfjunni sunnan við skálann 1965 var sett fram sú skýring að gryfjan hefði verið notuð til matseldar fyrir blótveislur sem hefðu farið fram í

skálanum sem var nú álitinn bústaður höfðingja. Hofstaðir voru því sem áður lykilstaður fyrir skilning á heiðnu helgihaldi á víkingaöld. Árið 1992 var ákveðið að hefja uppgröft á Hofstöðum á nýju, í tengslum við stærri úttekt sem miðaði að því að varpa ljósi á fornleifafræði íslenskra hofa. Á næstu árum, allt fram til 2002 fór fram umfangsmikill uppgröftur á tóftinni og næsta nágrenni hennar. Uppgröftinn má telja fyrsta heildaruppgröfturinn á bæ frá víkingaöld þar sem heildstæðum uppgrafter- og skráningaraðferðum er beitt. Samhliða uppgreftri voru fornleifar á jörðinni skráðar og margvíslegar fornvistfræði- og umhverfissrannsóknir gerðar innan landamerkjanna.

Uppgröfturinn leiddi í ljós að skáli, jarðhýsi og smiðja voru byggð fljótlega eftir 940 og voru það elstu mannvistarleifar á svæðinu. Á næstu áratugum áttu ýmsar breytingar sér stað, skálinn var stækkaður og fjölmörg úthýsi voru byggð en skálinn var svo yfirgefinn um 1070. Niðurstöður uppgrafterins eru að skálinn á Hofstöðum hafi að öllum líkindum verið veislusalur þar sem miklar veislur voru haldnar og fórnir voru færðar. Ýmislegt styður þessa tilgátu. Í fyrsta lagi má nefna að stærð skálans er meiri en svo að eðlilegt sé að álykta að þar fari hefðbundinn bústaður manna. Í öðru lagi er langeldurinn í skálanum minni en svo að hann gæti hitað upp skálann og má því ætla að hluti skálans hafi aðeins verið notaður að sumarlagi. Í þriðja lagi er samsetning dýrabeina sem fannst í öskuhaugi við skálann sérstök og bendir til að mikil kjötframleiðsla hafi átt sér stað á svæðinu og að mun meira hafi

Uppdráttur af skálanum á Hofstöðum, viðbyggingum og jarðhýsi sunnan við

verið um slátrun á ungum dýrum en annars staðar í sveitinni. Auk þessa fundust hauskúpur nautgripa við skálaveggina og má ætla að þær hafi hangið utan á skálabyggingunni en verið teknar niður þegar skálinn var yfirgefinn. Í nokkrum stoðarholum í skálanum fundust einnig hlutir sem túlka má sem vígslufórnir en slíkt er þekkt annars staðar í Norður-Evrópu.

Nokkra athygli hefur vakið hversu seint skálinn á Hofstöðum var byggður enda má áætla að byggð hafi þá fyrir nokkru verið hafin mjög víða í Mývatnssveit og jafnvel á jaðarsvæðum. Tilgátur hafa verið settar fram um að höfðingi hafi byggt upp Hofstaði á miðri 10. öld með það í huga að búa þar til höfuðból sveitarinnar að vestan. Skálann hafi hann reist til að halda ríkmannlegar og fjölmennar veislur og helgiathafnir til að styrkja sig í sessi en slíkt var alsíða höfðingja á víkingaöld. En hafi Hofstaðahöfðinginn staðið með pálmann í höndunum um nokkurt skeið er ljóst að valdatíð hans var stutt og má vera að það tengist kristnitöku og samfélagsbreytingum á 10. og 11. öld enda fundust ummerki um framhald heiðinna helgiathafna langt eftir aldamótin 1000. Hugsanlegt er að Hofstaðahöfðinginn hafi verið andstæðingur hinna nýju síða og hafi farið halloka fyrir þeim breytingum sem þeir höfðu í för með sér.

Eftir að skálinn á Hofstöðum fellur úr notkun er líklegt að bær hafi verið byggður annars staðar, líklega skammt sunnar þar sem bærinn stóð fram á miðja 20. öld og myndarlegur bæjarhóll sést enn. Þar stóð líka kirkjan sem byggð var á jörðinni á 11. öld og hefur verið grafinn upp að hluta ásamt kirkjugarði. Til að svara fleiri spurningum um lífið á Hofstöðum á víkingaöld og síðar væri mikilvægt að halda áfram uppgrefti á kirkjugarði og hefja uppgröft á bæjarhóli.

Skálinn á Hofstöðum er enn mjög sýnilegur í heimatúninu og hlýtur að teljast minjastaður sem upplagt væri að kynna ferðamönnum enda einn frægasti og mikilvægasti minjastaður landsins. Skálatóftin er friðlýst en mikil þörf er á því að gera veg hennar meiri en nú er og miðla fróðleik til þeirra sem áhuga hafa á því að kynna sér þessa merku rúst og um leið sögu jarðarinnar og sveitar. Á fáum minjastöðum er úr eins miklu að móða eins og einmitt þarna og má geta þess að stórt og yfirgripsmikið fræðirit um Hofstaðarannsóknir verður gefið út í árslok 2009.

v. Lokaorð

Að framan hafa verið tilnefnd 22 minjasvæði/minjar í Skútustaðahreppi sem þykja sérstaklega athyglisverð fyrir einhverra hluta sakir og hafa mikið minjagildi. Fjölmarga fleiri staði mætti tína til og má t.d. benda á að oft getur staðsetning minja ráðið nokkuð um gildi þeirra. Vel mætti t.d. vekja athygli á fleiri minjum í nágrenni við tjaldstaðið á Skútustöðum eða þéttbýlið í Reykjahlíð, jafnvel þó svo að minjastaðirnir sem þar sé að finna teljist ekki endilega til merkustu minja í sveitarfélaginu. Staðsetning þeirra í nánd við fjölfarna áfangastaði gerir það hins vegar að verkum að upplagt væri að nota þá til kynningar á sögu og landnýtingu í Mývatnssveit á fyrri öldum.

Eins og fram hefur komið er mat á “úrvals” minjastöðum ætíð álitamál og mótast af tíðaranda og áhuga þess sem það setur fram. Við þessa úttekt var aðaláhersla lögð á kynningargildi. Flestir staðanna eru sjónrænir og aðgengilegir, auk þess að vera athyglisverðir í fornleifafræðilegu tilliti. Við valið var einnig ákveðið að leggja áherslu á staði þar sem ítarlegri fornleifarannsóknir hafa farið fram. Fornleifauppgröftur dýpkar þekkingu okkar á hverjum stað, hann getur hjálpað til við að tímasetja minjastaði og oftast veitir hann mun ítarlegri upplýsingar um eðli þeirra, lengd búsetu og menningu þeirra sem á staðnum bjuggu. Öllu þessu er auðvelt að miðla til þeirra sem heimsækja staðina, t.d. á formi skilta eða bæklinga.

Rétt er að ítreka að þær tillögur sem hér eru settar fram eru fyrstu hugmyndir um val á minjastöðum og talsverð vinna felst alltaf í því að færa hugmyndir sem þessar af teikniborðinu og yfir í raunveruleikann. Að mörgu þarf að huga áður en slíkt getur orðið að veruleika og þarf m.a. að tryggja að heimsóknir ferðamanna skemmi ekki minjastaðinn á nokkurn hátt. Eins þarf að huga að náttúrufari og gæta þess að aukinn ágangur spilli ekki náttúru eða dýralífi. Að lokum ber að minna á að margir minjastaðanna eru innan einkaeigna og enn sem komið er engin samvinna hafin við landeigendur um mögulega kynningu minjastaða eða bætt aðgengi að þeim. Slíkt bíður betri tíma.

Mývatnssveit hefur löngum verið ein helsta náttúruperla landsins sem laðar að sér þúsundir ferðamanna hvert ár. Margir þessara ferðamanna leita á sömu staðina sem fyrir vikið verða fyrir miklum ágangi. Menningartengd ferðaþjónusta er vaxandi atvinnugrein og hafa Mývetningar næg sóknarfæri í þeim efnum. Fornleifaskráning á svæðinu nýtist vel sem grunnur að frekari þróunarvinnu en í Skútustaðahreppi hafa, eins og áður er getið, auk þess farið fram fjölmargar ítarlegri fornleifarannsóknir á byggðarleifum frá fyrstu öldum byggðar.

Þessar rannsóknir eiga sér vart sinn líka hér á landi og má segja að Skútustaðarhreppur lumi þar á fjársjóði sem auðveldlega mætti nýtta til að miðla sögu svæðisins til ferðamanna og beina þeim á suma þá staði sem eru vel staðsettir og henta vel til kynningar. Þannig mætti jafnvel jafna út ágang ferðamanna um sveitina en hugsanlega einnig lengja viðveru þeirra á svæðinu og vekja dýpri áhuga þeirra á sögu svæðisins og þróun. Slíkt mætti einnig tvíanna saman við kynningu á landslagi, náttúru og þeim náttúruöflum sem mótað hafa líf Mývetninga allt frá öndverðu.

Heimildir

Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson. 1995. *Fornleifarannsóknir á Hofstöðum í Mývatnssveit*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS011-91024. Reykjavík.

Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson. 1996. *Fornbýli á Hofstöðum í Mývatnssveit: Framvinda rannsókna 1996*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS026-91014. Reykjavík.

Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson (ritstjórar). 1997. *Hofstaðir í Mývatnssveit: framvinduskýrsla 1997*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS042-91015. Reykjavík.

Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson (ritstjórar). 1998. *Hofstaðir 1998. Framvinduskýrslur/Preliminary Reports*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS062-91016. Reykjavík.

Adolf Friðriksson o.fl.. *Landnám og menningarlandslag. Fornleifarannsóknir í S-Dingeyjarsýslu 2002-2004*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS293-02262. Reykjavík.

Ágústa Edwald (ritstjóri). 2009. *Öskuhaugsrannsókn á Skútustöðum í Mývatnssveit*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS419-08271. Reykjavík.

Birna Lárusdóttir, Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Hildur Gestsdóttir, Orri Vésteinsson, Sædís Gunnarsdóttir. 2000. *Fornleifaskráning í Skútustaðahreppi IV: Fornleifar við norðan- og austanvert Mývatn, milli Grímsstaða og Kálfastrandar auk afréttarlanda*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS118-96014. Reykjavík.

Birna Lárusdóttir. 2002. *Fornleifakönnun: Vegarbætur á Mývatnsheiði*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS176-02071. Reykjavík

Daniel Bruun. 1987. Íslenskt þjóðlíf í þúsund ár: 1. bindi. Bókaútgáfan Örn og Örlygur hf. Reykjavík.

Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Orri Vésteinsson og Sædís Gunnarsdóttir. 1998. *Fornleifaskráning í Skútustaðahreppi II: Fornleifar í Baldursheimi, á Litlu-Strönd, Sveinsströnd, Arnarvatni, Neslöndum, Vindbelg og Geirastöðum*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS049-96012. Reykjavík.

Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Orri Vésteinsson. 1999. *Fornleifaskráning í Skútustaðahreppi III: Fornleifar við sunnanvert Mývatn, milli Haganess og Garðs*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS086-96013. Reykjavík.

Fornleifaskrá: Skrá um friðlýstar fornleifar. 1990. Skrá um friðlýstar fornleifar. Ágúst Ó. Georgsson tók saman. Reykjavík.

Gavin Lucas (ritstjóri). 1999. *Hofstaðir 1999: Framvinduskýrsla/Interim report.*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS102-91017. Reykjavík.

Gavin Lucas (ritstjóri). 2001. *Hofstaðir 2000. Framvinduskýrslur/Interim Report*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS130-91018. Reykjavík.

Gavin Lucas (ritstjóri). 2002. *Hofstaðir 2001. Framvinduskýrsla/Interim Report*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS167-91019. Reykjavík.

Gavin Lucas (ritstjóri). 2003. *Hofstaðir 2002. Framvinduskýrslur/Interim Report*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS193-910110. Reykjavík.

- Gavin Lucas og T.H. McGovern, 2008. 'Bloody Slaughter. Ritual Decapitation and Display at the Viking Settlement of Hofstaðir, Iceland' *European Journal of Archaeology* 10(1): 7-30
- Gavin Lucas. 2008. "Pálstóftir: A Viking Age shieling in Iceland." *Norwegian Archaeological Review* 41:1, 85-100.
- Gavin Lucas (ritstjóri). 2009. *Hofstaðir: An Excavation of a Viking Age Feasting Hall in North-eastern Iceland*. Fornleifastofnun Íslands. Reykjavík. VÆNTANLEGT.
- Guðrún Alda Gísladóttir og Orri Vésteinsson. 2008. *Archaeological investigations at Sveigakot 2006*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS376-00217. Reykjavík.
- Hildur Gestsdóttir. 2005. *Hofstaðir 2003 Framvinduskýrsla/Interim Report*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS230-910111. Reykjavík.
- Hildur Gestsdóttir. 2006. *Hofstaðir 2004*. Interim Report. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS311-9101112. Reykjavík.
- Íslenskar þjóðsögur og ævintýri I-II. 1961. Jón Árnason safnaði. Ný útgáfa. Reykjavík.
- Kristján Eldjárn (Adolf Friðriksson ritstj.). 2000. *Kuml og haugfé* (2. útg.). Mál og menning. Reykjavík.
- Oscar Aldred, Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Birna Lárusdóttir Árni Einarsson, 2005. *Forn garðlög í Suður Þingeyjarsýslu / A system of earthworks in NE Iceland*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS257-04261. Reykjavík.
- Oscar Aldred, Árni Einarsson, Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Birna Lárusdóttir. 2006. *Forn garðlög í Suður Þingeyjarsýslu / A system of earthworks in north-east Iceland*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS292-04262. Reykjavík.
- Oscar Aldred, Árni Einarsson, Elín Ósk Hreiðarsdóttir og Birna Lárusdóttir. 2007. *Forn garðlög í Suður Þingeyjarsýslu / A system of earthworks in north-east Iceland*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS349-04263. Reykjavík.
- Orri Vésteinsson. 1996. *Fornleifaskráning í Skútustaðahreppi I: Fornleifar á Hofstöðum, Helluvaði, Gautlöndum og í Hörgárdal*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS022-96011.
- Orri Vésteinsson (ritstjóri). 2001. *Archaeological investigations at Sveigakot 1998-2000*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS134-00211. Reykjavík.
- Orri Vésteinsson (ritstjóri). 2002. *Archaeological investigations at Sveigakot 2001*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS173-00212. Reykjavík.
- Orri Vésteinsson (ritstjóri). 2003. *Fornleifarannsókn á Steinboga í Mývatnssveit 2002*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS189-02072. Reykjavík.
- Orri Vésteinsson (ritstjóri). 2003. *Archaeological investigations at Sveigakot 2002*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS206-00213. Reykjavík.
- Orri Vésteinsson (ritstjóri). 2003. *Landscapes of settlement 2002: Reports on investigations at six medieval sites in Mývatnssveit*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS218-02261. Reykjavík.
- Orri Vélsteinsson (ritstjóri). 2004. *Archaeological investigations at Sveigakot 2003*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS242-00214. Reykjavík.
- Orri Vésteinsson (ritstjóri). 2005. *Archaeological investigations at Sveigakot 2004*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS265-00215. Reykjavík.
- Orri Vésteinsson (ritstjóri). 2006. *Archaeological investigations at Sveigakot 2005*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS308-00216.

Orri Vésteinsson (ritstjóri). *Archaeological investigations in Mývatnssveit 2007*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS386-02263. Reykjavík.

Ragnar Edvardsson (ritstjóri). 2004. *Hrísheimar 2003: Interim report*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS223-0322. Reykjavík.

Ragnar Edvardsson (ritstjóri). 2005. *Hrísheimar 2004: Interim report*. Fjölrit Fornleifastofnunar Íslands nr. FS278-03222. Reykjavík.

http://www.archaeology.is/enter_loader.html

VIDAUKI 1: Minjastaðir í Skútustaðahreppi sem minnst er á í texta, í landshnitakerfi (ISN93)

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-192:001	578885.8	561832.52	SP-193:023	584985.89	567024.54
SP-192:002	578782.65	562440.59	SP-193:024	585044.67	567021.38
SP-192:003	578775.15	561983.01	SP-193:025	585062.03	567066.94
SP-192:004	578679.89	562181.03	SP-193:026	585095.95	566918.82
SP-192:005	578736.3	562223.24	SP-193:027	584784.71	567190.41
SP-192:006	578875.35	561876.89	SP-193:028	584043.5	567056.09
SP-192:007	579005.13	561831.92	SP-193:029	584364.41	567583.11
SP-192:008	578857.2	561727.59	SP-193:030	584587.08	567392.77
SP-192:009	578892.11	561630.74	SP-193:031	584117.27	567821.76
SP-192:010	578971.6	561512.8	SP-193:032	584273.48	569791.35
SP-192:011	578909.47	561739.62	SP-193:033	584865.78	566601.07
SP-192:013	579611.04	561529.76	SP-193:034	583834.24	566673.46
SP-192:014	577980.1	562655.38	SP-193:035	584658.29	566169.52
SP-192:015	579608.67	562653.8	SP-193:037	582423.61	568810.11
SP-192:016	579503.94	562700.94	SP-193:038	581506.27	568132.8
SP-192:017	579342.6	562574.32	SP-193:039	581865.83	566815.07
SP-192:018	579144.97	563085.16	SP-193:040	582047.48	566842.09
SP-192:019	578906.51	563251.03	SP-193:043	584047.45	568010.12
SP-192:020	579226.82	563005.67	SP-193:045	584246.26	567110.53
SP-192:021	577904.56	564293.22	SP-193:046	582826.56	566488.45
SP-192:023	578574.76	562144.74	SP-193:047	585153.74	566178.2
SP-192:024	578829.99	562243.55	SP-193:048	585047.23	566411.92
SP-192:025	578600.4	562150.85	SP-193:049	584649.41	566732.04
SP-192:026	578787.97	561833.9	SP-193:051	584851.38	566977.59
SP-192:027	578700.8	561963.48	SP-193:051	581420.47	568418.2
SP-192:028	578968.05	561886.16	SP-193:052	581769.97	567914.46
SP-192:029	579157.4	561976.3	SP-193:053	584050.6	568489.99
SP-192:030	579170.41	561841.98	SP-193:054	582472.33	568963.16
SP-192:031	579265.48	561746.92	SP-194:001	586276.8	562808.63
SP-192:033	579250.1	561619.7	SP-194:002	586226.9	562664.65
SP-193:001	585102.07	566667.74	SP-194:003	586276.8	562677.08
SP-193:002	585019.23	566769.9	SP-194:004	586346.62	562784.77
SP-193:003	585022.38	566732.43	SP-194:005	586429.26	562834.67
SP-193:004	585036.39	566660.04	SP-194:006	586377.39	562852.22
SP-193:005	585087.67	566649	SP-194:007	586276.6	562849.07
SP-193:006	585134.02	566581.35	SP-194:008	586353.92	562890.29
SP-193:007	584048.83	568659.42	SP-194:009	586254.71	562914.75
SP-193:008	584130.29	567461.81	SP-194:010	586268.32	562933.48
SP-193:009	585153.15	566642.69	SP-194:011	585701.07	564409.99
SP-193:010	585328.49	565677.81	SP-194:012	586191.4	562647.69
SP-193:011	585035.2	566678.98	SP-194:012	586555.1	562949.85
SP-193:012	584278.41	567622.36	SP-194:013	586695.73	562846.5
SP-193:013	585149.8	566701.07	SP-194:014	586384.49	562833.48
SP-193:014	584682.74	567403.23	SP-194:015	586305.2	562863.86
SP-193:015	584979.19	566902.64	SP-194:016	586190.41	562744.73
SP-193:016	584957.29	566855.9	SP-194:017	585647.62	564432.27
SP-193:017	584961.44	566904.22	SP-194:018	586552.73	563072.93
SP-193:018	582532.88	570507.12	SP-194:019	586040.71	563159.51
SP-193:019	585146.64	566623.75	SP-194:022	585383.32	565296.56
SP-193:020	585432.63	565366.18	SP-194:023	584650.99	563224.21
SP-193:021	584928.5	567055.11	SP-194:024	586024.93	562766.82
SP-193:022	584952.96	567016.65	SP-194:025	585833.41	562770.96

Samtala	Longitude	Latitude
SP-194:026	585346.24	561354.42
SP-194:027	586139.33	561697.41
SP-194:028	586344.65	562497
SP-194:029	586335.57	562501.34
SP-194:030	586165.95	562590.88
SP-194:031	586709.73	563053.6
SP-194:032	586865.35	562374.52
SP-194:033	586548.59	561949.87
SP-194:034	586763.18	562046.12
SP-194:035	586699.67	562142.96
SP-194:037	586924.52	561973.93
SP-194:039	583091.45	559995.27
SP-194:040	583700.51	558388.99
SP-194:041	583672.11	558449.54
SP-194:042	586368.71	562853.01
SP-194:043	582116.12	563371.34
SP-194:044	586317.82	562741.57
SP-194:045	584952.56	563112.37
SP-194:046	585001.28	563072.53
SP-194:047	585721.98	562749.26
SP-194:048	586201.65	562218.31
SP-194:049	583760.47	558355.26
SP-194:050	582174.7	562897.59
SP-194:051	582259.91	562899.56
SP-194:052	582383.97	563122.63
SP-194:053	583400.32	562627.57
SP-194:057	582302.71	560291.91
SP-194:058	586812.09	562506.67
SP-194:059	586211.71	562651.44
SP-194:060	582288.11	564474.09
SP-194:061	582194.42	564536.22
SP-194:065	586276.4	562858.14
SP-194b:001	581314.36	563779.03
SP-194b:002	581345.13	563780.41
SP-194b:003	581358.74	563720.45
SP-194b:004	581370.37	563639.39
SP-194b:005	581308.44	563689.68
SP-194b:006	581264.46	563778.24
SP-194b:007	581355.19	563900.53
SP-194b:008	581336.45	563638.4
SP-194b:009	582012.77	564369.95
SP-194b:010	580063.89	562500.75
SP-194b:011	581081.23	564057.92
SP-194b:012	581177.48	564135.83
SP-194b:013	581211.6	564083.17
SP-194b:014	581357.95	563790.86
SP-194b:015	579781.65	562629.74
SP-194b:017	580202.94	562304.7
SP-194b:018	578644.39	563505.66
SP-194b:019	581335.46	563800.73
SP-194b:020	581324.81	563747.67
SP-194b:021	581342.76	563876.86
SP-194b:022	580204.91	562369.78

Samtala	Longitude	Latitude
SP-194b:023	580026.61	562453.61
SP-194b:025	580964.66	562887.92
SP-194b:026	581287.14	564112.16
SP-194b:027	581552.82	562463.67
SP-194c:001	586557.66	558949.33
SP-194c:002	586459.44	558979.51
SP-194c:003	587336.54	559556.42
SP-194c:004	587365.14	559232.56
SP-194c:007	586391	558932.17
SP-194c:008	586786.85	559103.77
SP-194c:009	585771.88	558027.06
SP-194c:011	586353.72	558709.3
SP-195:001	589812.04	559451.1
SP-195:002	589876.93	559393.9
SP-195:003	589831.96	559388.97
SP-195:004	589804.55	559395.67
SP-195:005	589658.4	559526.84
SP-195:006	589684.63	559614.8
SP-195:007	589730.78	559616.58
SP-195:008	589776.93	559653.26
SP-195:009	589779.89	559670.23
SP-195:010	590200.4	559487.98
SP-195:011	583680.39	554900.29
SP-195:012	588193.92	555193.18
SP-195:013	588197.47	555519.41
SP-195:014	588824.29	557212.87
SP-195:015	589764.71	559512.24
SP-195:016	587850.34	558903.38
SP-195:017	589696.46	559718.35
SP-195:018	589545.58	559896.65
SP-195:019	587438.91	558948.34
SP-195:020	589756.03	559540.84
SP-195:021	589869.44	559202.78
SP-195:022	589841.04	559412.83
SP-195:023	589579.3	557494.33
SP-195:024	588561.37	559472.6
SP-195:025	588422.52	559118.95
SP-195:026	588716.99	558685.63
SP-195:027	589896.85	559439.86
SP-195:028	588112.27	558873.79
SP-195:029	588151.32	559206.72
SP-195:030	587754.09	558917.38
SP-195:031	588771.03	558101.42
SP-195:032	587268.3	560323.67
SP-195:033	587750.54	558920.53
SP-195:034	583659.68	555059.06
SP-195:035	588270.85	557365.93
SP-195:036	588705.36	555322.57
SP-195:036	587135.36	560385.6
SP-195:037	587702.22	558937.89
SP-195:038	590122.69	560330.17
SP-195:039	590376.53	560178.7
SP-195:040	590397.44	560190.53

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-195:041	588083.08	557185.46	SP-198:007	586433.01	566293.98
SP-195:042	588114.64	556513.87	SP-198:008	586399.28	566205.61
SP-195:043	589933.54	559482.66	SP-198:009	586385.47	566148.42
SP-195:044	588420.15	558684.84	SP-198:010	586256.09	566114.89
SP-195:045	589094.11	558286.23	SP-198:011	586204.22	566085.3
SP-196:001	588587.8	562181.42	SP-198:012	586154.51	566025.34
SP-196:002	588561.37	562224.42	SP-198:013	586147.61	566012.72
SP-196:003	588539.87	562322.25	SP-198:014	588344.61	566869.31
SP-196:004	586809.53	562196.02	SP-198:015	586262.2	566398.91
SP-196:005	586711.11	563200.93	SP-198:016	586122.17	566010.35
SP-196:006	586614.27	563952.01	SP-198:017	586179.96	565903.65
SP-196:007	586989.21	563120.86	SP-198:018	586426.7	566226.52
SP-196:008	587004	562994.63	SP-198:019	586446.03	566324.55
SP-196:009	587162.58	562498.78	SP-198:020	586518.02	566329.28
SP-196:010	587933.18	563702.9	SP-198:021	586416.64	566303.44
SP-196:011	589066.3	562246.91	SP-198:022	586236.76	564896.17
SP-196:012	588484.45	564403.48	SP-198:023	586221.97	566212.91
SP-196:014	588325.28	564000.72	SP-198:024	586181.14	566291.02
SP-196:015	588407.53	564249.44	SP-198:025	586176.21	566346.24
SP-196:016	589507.31	561719.5	SP-198:026	586174.04	566395.16
SP-196:017	588949.14	562885.16	SP-198:027	586275.42	566226.13
SP-196:018	589099.23	562686.35	SP-198:028	586199.09	566186.09
SP-196:019	589086.61	562648.28	SP-198:029	586203.23	566163.01
SP-196:020	588851.9	562274.91	SP-198:030	586389.02	566123.17
SP-196:021	588583.66	562144.54	SP-198:031	586182.52	565039.56
SP-196:022	589674.17	561657.96	SP-198:032	586402.63	566090.23
SP-197:001	589266.29	561728.97	SP-198:033	586112.3	566021.79
SP-197:002	589200.61	561758.36	SP-198:034	586372.06	564896.37
SP-197:003	589295.09	561769.01	SP-198:035	586331.43	565885.7
SP-197:004	589325.27	561751.06	SP-198:036	586315.85	565406.02
SP-197:005	589233.35	561704.71	SP-198:036	586383.9	564565.41
SP-197:006	589264.12	561670.19	SP-198:037	586098.89	565442.71
SP-197:007	589318.36	561697.8	SP-198:038	586073.84	565400.5
SP-197:008	589251.11	561702.73	SP-198:040	586476.79	564639.17
SP-197:009	589505.74	561665.46	SP-198:041	588791.94	564897.95
SP-197:010	586905.98	562192.67	SP-198:042	588871.03	565197.35
SP-197:011	589539.07	561830.54	SP-198:044	588390.37	565723.77
SP-197:012	589230.59	561715.16	SP-198:044	588534.94	565292.22
SP-197:013	589447.75	561682.22	SP-198:045	588796.28	565631.46
SP-197:014	589430.79	561671.77	SP-198:046	588761.76	565645.47
SP-197:015	588960.18	562370.77	SP-198:047	588021.94	566337.37
SP-197:015	589064.13	561764.47	SP-198:048	587886.43	566436.18
SP-197:016	587426.68	562262.69	SP-198:049	588236.72	566591.6
SP-197:017	588121.93	561465.46	SP-198:049	586061.81	565390.64
SP-197:018	587356.66	562339.61	SP-198:050	587257.65	566594.76
SP-197:019	589249.53	561753.03	SP-198:051	587629.24	566035.99
SP-197:020	586771.07	562183	SP-198:052	587727.86	566586.48
SP-198:001	586281.53	566166.56	SP-198:053	587278.36	566231.45
SP-198:002	586347.61	566355.91	SP-198:054	587827.86	565510.36
SP-198:003	586356.88	566282.34	SP-198:055	587352.32	566792.19
SP-198:004	586218.22	566245.26	SP-198:056	587404.59	566856.69
SP-198:005	586384.49	566230.66	SP-198:057	587284.08	566916.06
SP-198:006	586449.18	566241.31	SP-198:058	587103.02	566887.26

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-198:059	586275.22	566654.72	SP-199:020	589510.67	567233.41
SP-198:060	587950.54	566565.57	SP-199:021	589492.32	567234.99
SP-198:061	587925.88	566722.57	SP-199:022	589480.49	567396.92
SP-198:062	588299.84	566584.31	SP-199:023	589491.93	567253.92
SP-198:063	588698.65	566746.63	SP-199:024	589454.85	567342.08
SP-198:064	588888.59	566895.35	SP-199:025	589465.7	567361.41
SP-198:065	588530.01	567108.16	SP-199:026	589453.67	567367.53
SP-198:066	588317.59	566991.4	SP-199:027	589488.38	567356.48
SP-198:067	587951.92	567323.54	SP-199:028	589595.87	567224.14
SP-198:068	587953.49	567321.37	SP-199:029	589470.43	567207.57
SP-198:069	587825.88	567230.65	SP-199:030	589325.66	567184.1
SP-198:070	587652.12	567309.54	SP-199:031	589614.41	567918.21
SP-198:071	587497.49	567568.71	SP-199:032	589914.6	568364.95
SP-198:072	586574.82	566605.41	SP-199:033	588646.38	568315.05
SP-198:073	586227.88	566226.92	SP-199:034	588627.25	568309.33
SP-198:074	587746.2	566726.32	SP-199:035	588302.8	568536.74
SP-198:075	586445.24	566659.65	SP-199:036	588766.7	567591.78
SP-198:076	585935.38	566572.27	SP-199:037	588830.21	567428.08
SP-198:078	585321	566715.86	SP-199:038	588683.86	567208.16
SP-198:079	585095.36	566876.61	SP-199:039	588843.42	567240.71
SP-198:080	586091.99	566223.37	SP-199:040	588990.75	566899.88
SP-198:081	585611.92	565763.41	SP-199:041	589187.4	567134
SP-198:082	585451.76	565354.94	SP-199:042	589112.45	566806
SP-198:083	585484.7	565382.95	SP-199:043	588754.27	566796.53
SP-198:084	586082.92	565469.14	SP-199:044	588954.07	566591.6
SP-198:085	585958.85	566472.67	SP-199:045	588896.67	566604.23
SP-198:086	586305.79	566591.6	SP-199:046	588988.19	566580.36
SP-198:087	588945.98	565054.94	SP-199:047	589754.45	566507.58
SP-198:088	586120.39	566440.13	SP-199:048	588970.64	565902.86
SP-198:089	588812.45	565682.55	SP-199:049	588979.12	565797.14
SP-198:090	587976.18	566753.14	SP-199:050	588984.25	565851.18
SP-198:091	587983.28	566650.38	SP-199:051	589489.96	566689.43
SP-198:092	587739.69	566713.5	SP-199:052	589557.61	566728.09
SP-199:001	589422.11	567354.51	SP-199:053	589432.36	566900.47
SP-199:002	589429.21	567340.51	SP-199:054	589374.77	567277.79
SP-199:003	589407.51	567444.25	SP-199:055	589315.8	567269.3
SP-199:004	589582.07	567306.58	SP-199:056	589801.39	566885.88
SP-199:005	589486.8	567300.86	SP-199:057	589557.61	566960.83
SP-199:006	589408.7	567227.1	SP-199:058	589567.08	566992.19
SP-199:007	589393.11	567294.16	SP-199:060	589629.6	567302.44
SP-199:008	589378.12	567379.16	SP-199:061	589357.81	567266.15
SP-199:009	589439.27	567389.62	SP-199:062	589574.37	566771.68
SP-199:010	589426.05	567458.06	SP-199:063	588797.27	568288.02
SP-199:011	589404.55	567404.8	SP-199:064	589565.5	567746.02
SP-199:012	589305.34	567368.32	SP-199:065	588940.46	566843.67
SP-199:013	589329.21	567342.28	SP-199:066	590052.67	566121
SP-199:014	589379.51	567342.68	SP-200:001	590812.81	564534.64
SP-199:015	589371.22	567363.78	SP-200:002	590850.88	564547.85
SP-199:016	589333.75	567300.27	SP-200:003	590817.15	564551.4
SP-199:017	589353.27	567308.75	SP-200:004	591020.3	564439.77
SP-199:018	589369.64	567334.59	SP-200:005	590908.28	564568.37
SP-199:019	589311.85	567362	SP-200:006	590976.32	564548.84
SP-199:019	589409.48	567285.28	SP-200:007	590908.28	564582.76

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-200:008	591013.8	564595.39	SP-200:063	592141.78	565447.44
SP-200:009	590968.23	564605.45	SP-200:064	591408.46	565449.22
SP-200:010	590797.03	564614.12	SP-200:065	592282.61	565417.86
SP-200:011	590779.68	564607.42	SP-200:066	590822.08	564539.57
SP-200:012	590699.99	564576.25	SP-200:067	592498.39	565804.44
SP-200:013	590687.96	564554.36	SP-200:068	592040.01	565622.39
SP-200:014	590778.69	565034.23	SP-200:069	593026.78	566362.61
SP-200:015	592576.1	564499.14	SP-200b:001	584970.9	551251.44
SP-200:017	590491.12	563691.26	SP-200b:006	584677.61	553387.1
SP-200:018	590920.31	565167.37	SP-200b:007	587462.77	551784.76
SP-200:019	590933.72	564467.97	SP-200b:013	588199.05	532856.89
SP-200:020	591089.73	564471.52	SP-200b:016	578431.18	527087.36
SP-200:021	592968.59	566310.35	SP-200b:017	578591.33	527091.31
SP-200:022	590869.62	564442.13	SP-200b:019	578118.95	525656.82
SP-200:023	590809.46	564518.07	SP-200b:020	577664.33	523558.04
SP-200:024	590927.21	564431.88	SP-200b:021	578321.91	522610.91
SP-200:025	590824.65	564548.25	SP-201:001	590171.01	564863.82
SP-200:026	591304.32	564385.53	SP-201:001	587544.23	550866.83
SP-200:027	591508.66	564296.38	SP-201:002	590128.01	564883.15
SP-200:028	590835.5	564637.99	SP-201:003	590103.95	564946.66
SP-200:029	590683.82	564519.45	SP-201:004	590056.61	564902.88
SP-200:030	590910.64	564468.96	SP-201:005	590077.52	564836.41
SP-200:031	590369.03	564406.83	SP-201:006	590179.1	564791.24
SP-200:032	590505.92	564555.94	SP-201:007	590160.36	564751.6
SP-200:033	590524.46	564524.58	SP-201:008	589732.36	563337.62
SP-200:034	590609.86	564694.2	SP-201:009	590062.93	564978.61
SP-200:035	590912.61	565418.05	SP-201:010	589318.95	563638.99
SP-200:036	591405.51	564758.89	SP-201:011	590163.91	564902.88
SP-200:037	591594.85	564904.26	SP-201:012	590130.58	564786.9
SP-200:038	591869.8	564797.16	SP-201:013	590164.3	564767.18
SP-200:039	592698.78	565920.61	SP-201:014	590202.37	564704.46
SP-200:040	592070.19	564792.03	SP-201:015	590156.41	564802.48
SP-200:041	591504.12	564317.88	SP-201:016	590091.72	564784.93
SP-200:042	592867.02	566073.27	SP-201:017	590229	564881.77
SP-200:043	591449.09	564172.32	SP-201:018	589820.13	565445.27
SP-200:044	591046.14	562953.4	SP-201:019	589891.53	565773.67
SP-200:045	591288.54	563389.88	SP-201:020	589607.51	565035.22
SP-200:046	590331.56	564201.51	SP-201:021	589173.39	564863.03
SP-200:047	590325.84	564184.55	SP-201:022	589644.39	564922.99
SP-200:048	590625.44	563585.34	SP-201:023	590173.97	564733.25
SP-200:049	591322.47	564164.23	SP-201:024	590447.34	564879.6
SP-200:050	590043.6	563616.31	SP-201:025	589299.03	562452.03
SP-200:051	590011.05	562085.77	SP-201:026	589117.77	562617.91
SP-200:052	590197.64	562617.12	SP-201:027	590040.05	563608.62
SP-200:053	590111.05	562947.68	SP-201:028	589440.25	565056.33
SP-200:054	589613.62	562119.1	SP-201:029	588938.09	563431.3
SP-200:055	593040.19	566496.54	SP-203:001	592578.07	561742.38
SP-200:056	590960.94	563824.79	SP-203:002	592657.75	561901.15
SP-200:057	590700.39	562838.42	SP-203:003	592637.63	561848.89
SP-200:058	590297.83	563371.94	SP-203:004	592649.86	561837.05
SP-200:060	591962.69	565730.67	SP-203:005	592636.45	561786.76
SP-200:061	592203.12	565457.11	SP-203:006	592611.2	561777.29
SP-200:062	591908.46	565615.49	SP-203:007	592575.7	561784.19

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-203:008	592608.84	561715.95	SP-203:063	588734.55	554010.17
SP-203:009	592627.77	561680.64	SP-203:064	590193.1	556263.38
SP-203:010	592537.83	561505.11	SP-203:065	591167.64	558916.39
SP-203:011	592462.29	561418.52	SP-203:066	596964.38	560325.44
SP-203:012	592428.96	561427.79	SP-203:067	597009.35	560772.18
SP-203:013	592593.06	561721.87	SP-203:068	590760.15	558828.03
SP-203:014	592844.73	562205.68	SP-203:069	589266.29	555594.95
SP-203:015	592582.21	561586.17	SP-203:070	588151.12	550719.3
SP-203:016	591297.22	561861.31	SP-203:073-074	588312.07	534545.42
SP-203:017	592485.57	561750.47	SP-203:076	588790.36	553950.01
SP-203:018	592648.28	561879.26	SP-204:001	593546.49	563304.48
SP-203:019	590862.91	561266.84	SP-204:002	593544.72	563313.55
SP-203:020	591396.04	560390.92	SP-204:003	593505.67	563317.7
SP-203:021	590785.2	561624.43	SP-204:004	593488.51	563277.07
SP-203:022	590916.16	562275.9	SP-204:005	593540.38	563244.33
SP-203:022	591404.72	562033.3	SP-204:006	593542.35	563167.4
SP-203:023	591955	560971.58	SP-204:007	593581.4	563204.29
SP-203:025	592650.85	561616.74	SP-204:008	594074.3	563808.42
SP-203:026	590621.89	562205.29	SP-204:009	593537.82	563432.09
SP-203:027	593247.68	562603.9	SP-204:010	593348.86	563369.18
SP-203:028	591587.16	561893.66	SP-204:011	593578.64	563367.6
SP-203:030	593241.77	562619.68	SP-204:012	593412.37	563315.33
SP-203:031	592835.46	562276.1	SP-204:013	591596.03	562585.76
SP-203:032	592867.02	562221.46	SP-204:014	593528.35	563458.33
SP-203:033	592598.19	561814.96	SP-204:015	593215.73	564122.81
SP-203:034	592459.53	561808.45	SP-204:016	593309.81	563322.63
SP-203:035	592473.14	561816.54	SP-204:017	593478.64	563219.87
SP-203:036	592558.35	561702.93	SP-204:018	593313.56	564201.9
SP-203:037	592557.95	561696.62	SP-204:019	593806.84	563377.26
SP-203:038	592654.2	561743.37	SP-204:021	593565.23	563287.32
SP-203:039	591579.47	561599.58	SP-204:022	594096.58	563791.65
SP-203:040	592791.48	561741.39	SP-204:023	596118.05	561823.25
SP-203:041	591564.48	562701.53	SP-204:024	593571.54	563200.74
SP-203:042	591605.5	562690.29	SP-204:025	593599.55	563243.73
SP-203:043	592865.05	562574.71	SP-204:026	593635.45	563231.7
SP-203:044	591998.39	561026.02	SP-204:027	593672.72	563250.24
SP-203:045	592070.78	560726.81	SP-204:028	594961.66	564302.89
SP-203:046	592287.74	560894.27	SP-204:029	593455.77	563652.6
SP-203:047	594207.43	561566.64	SP-204:030	593279.04	564184.94
SP-203:049	591606.29	560973.95	SP-204:031	593342.55	564257.13
SP-203:050	591726.6	561085.98	SP-204:032	593285.55	564456.53
SP-203:051	591613.39	561041.41	SP-204:033	592772.54	564260.48
SP-203:052	591725.22	561195.05	SP-204:034	593655.76	563082.59
SP-203:053	591353.44	561090.12	SP-204:035	591656.39	562581.42
SP-203:054	591341.6	561170.2	SP-204:036	596949	561621.28
SP-203:055	591569.01	561384.59	SP-204:037	593371.35	563342.75
SP-203:056	591561.91	561370.79	SP-204:038	593199.75	562984.37
SP-203:057	591703.92	561519.11	SP-204:039	593579.23	562968.79
SP-203:058	591586.96	561860.33	SP-204:040	593654.18	562899.16
SP-203:059	591702.15	561551.26	SP-205:001	593894.81	565259.08
SP-203:060	589219.94	554383.73	SP-205:002	593867.99	565327.92
SP-203:061	588503.39	552809.79	SP-205:003	593860.49	565298.53
SP-203:062	588519.36	553369.15	SP-205:004	593805.46	565294.98

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-205:005	593845.3	565270.52	SP-205:060	594334.65	564904.45
SP-205:006	593324.41	567042.88	SP-205:061	594484.94	564771.71
SP-205:007	593948.85	565666.18	SP-205:062	593936.62	565350.21
SP-205:008	600207.72	564819.84	SP-205:063	593831.5	565207.01
SP-205:010	594906.43	564450.22	SP-205:064	594009.6	565296.95
SP-205:011	593917.69	565455.92	SP-205:065	594021.63	565401.68
SP-205:012	594443.91	565131.67	SP-205:066	594001.12	565362.43
SP-205:013	593651.62	565138.18	SP-206:001	595353.37	568318
SP-205:014	593785.35	565333.24	SP-206:002	595349.22	568337.53
SP-205:015	593789.68	565365.39	SP-206:003	595404.65	568331.61
SP-205:016	593823.81	565497.34	SP-206:004	595416.28	568340.29
SP-205:017	594029.52	566033.23	SP-206:005	595421.41	568349.17
SP-205:018	594022.22	565694.97	SP-206:006	595324.57	568420.17
SP-205:020	593815.13	565242.71	SP-206:007	595395.38	568451.33
SP-205:021	594183.96	565923.77	SP-206:008	595438.57	568505.97
SP-205:022	593912.76	565338.96	SP-206:009	595393.21	568482.3
SP-205:023	593832.29	565511.74	SP-206:010	595366.19	568494.73
SP-205:024	593872.52	565483.54	SP-206:011	595347.25	568513.46
SP-205:025	594100.53	565970.71	SP-206:012	595397.94	568021.56
SP-205:026	594001.91	565444.48	SP-206:013	595351.2	568259.03
SP-205:027	594169.36	566038.56	SP-206:014	595364.21	568321.55
SP-205:028	594326.56	565745.27	SP-206:015	595374.27	568253.11
SP-205:029	593924.79	565288.27	SP-206:016	594886.12	567530.44
SP-205:030	594090.27	565297.94	SP-206:017	595089.86	567796.71
SP-205:031	594245.3	565063.62	SP-206:018	595421.21	568308.54
SP-205:032	594622.02	565710.36	SP-206:020	594922.21	566946.43
SP-205:033	594674.09	565610.95	SP-206:021	595623.77	568146.61
SP-205:034	593677.66	567261.22	SP-206:022	595807.2	568329.44
SP-205:035	593293.64	567159.44	SP-206:023	595346.66	568796.5
SP-205:036	593601.52	567262.6	SP-206:024	595101.89	569261.38
SP-205:037	594918.86	564283.16	SP-206:025	595098.73	569252.5
SP-205:038	594908.21	564344.11	SP-206:026	595319.44	569230.81
SP-205:039	594927.93	564359.1	SP-206:027	595279.99	567841.48
SP-205:040	594961.26	564315.9	SP-206:028	595291.43	568841.47
SP-205:041	594963.43	564393.81	SP-206:029	594812.15	567626.1
SP-205:042	594718.47	564730.3	SP-206:030	594827.14	567579.56
SP-205:043	594876.45	564832.07	SP-206:031	594628.72	567199.29
SP-205:044	594675.86	564839.17	SP-206:032	595157.91	567809.93
SP-205:045	594706.24	565203.07	SP-206:033	595480.19	568551.53
SP-205:046	594509.99	566044.28	SP-206:034	595386.3	568985.65
SP-205:047	594272.12	566191.02	SP-206:035	595530.48	568283.29
SP-205:048	594228.14	566216.27	SP-206:036	595368.75	567811.9
SP-205:049	594201.31	566535.19	SP-206:037	595470.13	568480.92
SP-205:049	594684.94	566393.58	SP-206:038	595822.98	568311.69
SP-205:050	594367.78	566657.28	SP-206:039	595416.28	568201.04
SP-205:052	599427.65	564396.57	SP-206:040	594624.38	566963.98
SP-205:053	599345.01	564555.54	SP-206:041	594637.6	566924.93
SP-205:054	598317.22	563549.65	SP-206:042	595518.85	568331.61
SP-205:055	594787.1	564739.57	SP-206:043	595458.49	568951.72
SP-205:056	598333.2	563633.67	SP-206:044	596105.62	567910.91
SP-205:057	594584.54	565392.41	SP-206:045	596721.39	568172.05
SP-205:058	599725.87	566023.17	SP-206:046	596679.18	567577.39
SP-205:059	594437.6	565184.33	SP-206:047	597039.92	566728.68

Samtala	Longitude	Latitude
SP-206:048	595388.67	568221.36
SP-206:049	599107.74	566706
SP-206:050	596687.86	568162.58
SP-206:051	599397.28	566339.54
SP-206:052	595327.92	568176.59
SP-206:053	595342.52	568154.5
SP-206:054	594110.39	568415.04
SP-207:001	595632.26	570992.91
SP-207:002	595615.49	571010.26
SP-207:003	595606.22	571095.67
SP-207:004	595675.06	571032.75
SP-207:005	595747.64	571047.74
SP-207:006	595727.13	570986.4
SP-207:007	595712.53	570919.34
SP-207:008	595993	570230.99
SP-207:009	594813.93	569639.48
SP-207:010	595035.82	569674
SP-207:012	595225.56	569622.71
SP-207:014	595708.39	569434.16
SP-207:016	596180.18	570100.42
SP-207:017	596251.18	570103.18
SP-207:020	596015.29	570068.07
SP-207:021	595995.56	570336.71
SP-207:022	595872.88	570423.88
SP-207:023	595935.01	570490.16
SP-207:024	595680.58	570634.14
SP-207:025	595768.35	570683.05
SP-207:027	595770.12	571048.73
SP-207:028	595980.97	570688.77
SP-207:029	595604.84	570985.22
SP-207:031	595729.1	570881.27
SP-207:034	595839.55	570873.58
SP-207:035	596671.49	570837.29
SP-207:036	595479.6	571117.56
SP-207:037	595517.07	571296.06
SP-207:039	595927.52	570333.95
SP-207:040	595064.42	569878.53
SP-207:041	595476.83	569627.25
SP-207:042	596067.75	570805.14
SP-207:043	595764.4	571283.24
SP-207:044	595640.15	570998.43
SP-207:045	595603.26	570972
SP-207:046	595411.75	571060.95
SP-207:047	595551.98	571096.65
SP-207:049	595956.51	570236.31
SP-207:050	596299.9	570062.75
SP-207:051	595934.62	570255.25
SP-207:052	595864.2	570852.28
SP-208:001	595967.95	573587.54
SP-208:002	596015.48	573494.24
SP-208:003	595857.89	573639.8
SP-208:004	596097.73	573608.84
SP-208:005	596143.49	573591.28

Samtala	Longitude	Latitude
SP-208:006	596097.73	573571.36
SP-208:007	595955.92	573531.92
SP-208:009	596059.66	573402.53
SP-208:010	596043.69	573386.75
SP-208:011	595981.17	573314.96
SP-208:013	595911.94	573585.37
SP-208:014	597709.54	590439.51
SP-208:015	594754.56	574792.05
SP-208:016	595882.35	573917.12
SP-208:017	593853	569353.69
SP-208:018	595302.48	575196.98
SP-208:019	593446.69	571180.48
SP-208:020	593883.57	569234.36
SP-208:021	593862.27	569228.44
SP-208:022	596023.18	573451.44
SP-208:023	596037.57	573521.86
SP-208:024	596121.79	573585.37
SP-208:025	595742.71	573468.41
SP-208:026	595679.99	573421.07
SP-208:027	596025.94	573225.61
SP-208:028	595882.74	573278.47
SP-208:029	595889.85	573662.29
SP-208:030	594281.19	574840.97
SP-208:031	594280.01	574823.02
SP-208:032	595966.37	573515.35
SP-208:033	594123.6	568885.45
SP-208:034	595971.3	573524.82
SP-208:035	595947.44	573504.5
SP-208:036	596031.46	573747.89
SP-208:038	596029.29	573756.76
SP-208:039	593921.04	569248.95
SP-208:040	595891.82	573547.7
SP-208:041	595831.07	573468.6
SP-208:042	595819.83	573526
SP-208:043	595924.95	573668.21
SP-208:045	595946.85	573571.17
SP-208:046	595440.74	577250.98
SP-208:047	596038.56	573351.05
SP-208:049	596046.45	573364.46
SP-208:050	596029.69	573338.43
SP-208:051	596107.2	573685.17
SP-208:051	595844.68	573660.51
SP-208:052A	593762.86	571790.13
SP-208:052B	593826.17	571826.62
SP-208:052C	593840.77	571874.75
SP-208:053	593683.37	571406.31
SP-208:054	595923.38	575906.63
SP-208:055	596279.58	573743.35
SP-208:056	596978.58	573863.86
SP-208:058	595698.33	572328.19
SP-208:059	595714.11	572252.65
SP-208:060	597128.88	572627
SP-208:061	595674.86	572195.65

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-208:062	595658.49	572224.44	SP-208:119	627689.09	573862.48
SP-208:063	595302.28	572145.94	SP-208:120	632134.18	559346.76
SP-208:064	595418.45	575012.96	SP-208:121	633240.67	546934.75
SP-208:065	595183.15	571826.23	SP-208:122	636388.15	540246.11
SP-208:066	595786.1	571575.15	SP-208:123	638480.42	542173.49
SP-208:067	595840.14	571585.21	SP-208:124	610928.04	575592.04
SP-208:068	596216.27	573084.78	SP-208:124A	600673.98	573735.66
SP-208:069	596252.76	572907.27	SP-208:124B	600765.3	573739.61
SP-208:070	596179.39	573109.24	SP-208:124C	600851.69	573749.47
SP-208:071	596113.12	573160.13	SP-208:124D	600952.68	573749.47
SP-208:072	595912.92	572399.59	SP-208:124E	601026.84	573765.44
SP-208:073	596112.13	573118.12	SP-208:124F	601112.44	573774.91
SP-208:074	597043.08	572436.67	SP-208:124G	601185.02	573784.38
SP-208:075	593789.09	569305.96	SP-208:124H	601270.22	573795.03
SP-208:076	596196.94	572776.9	SP-208:124I	601365.09	573804.69
SP-208:077	598075.41	573565.84	SP-208:124J	601447.14	573817.32
SP-208:078	598697.09	572586.96	SP-208:124K	601533.34	573834.08
SP-208:079	594097.37	568954.68	SP-208:124L	601618.94	573850.65
SP-208:080	595790.64	573471.56	SP-208:124M	601655.23	573939.4
SP-208:081	595996.75	573789.7	SP-208:124N	601557	573927.18
SP-208:082	610416.02	551430.92	SP-208:124O	601497.83	573914.95
SP-208:083	602385.79	577919.22	SP-208:124P	601427.82	573907.26
SP-208:084	595034.04	575743.91	SP-208:125	610322.33	575597.76
SP-208:085	595467.56	575689.67	SP-208:126	609565.35	575352.6
SP-208:086	595257.51	575589.87	SP-208:127	600817.77	573230.54
SP-208:087	597130.85	572368.62	SP-208:128A	601612.63	581858.4
SP-208:088	597143.47	573103.52	SP-208:128B	602796.83	580503.79
SP-208:089	593380.03	571387.38	SP-208:128X	602767.44	580524.69
SP-208:090	594163.05	583478.29	SP-208:129	612293.31	576042.33
SP-208:091	594921.81	582812.43	SP-208:131	598614.85	554900.09
SP-208:092	594367.98	583340.23	SP-208:132	629877.02	524275.77
SP-208:092	593991.26	583812.61	SP-208:136	617128.33	567416.84
SP-208:094	606326.74	575688.68	SP-208:139	628537.99	547222.32
SP-208:095	605825.57	575568.76	SP-208:141	596614.29	580981.69
SP-208:096	600960.17	574615.33	SP-208:142	590000.8	588092.02
SP-208:097	600969.44	574519.08	SP-208:143	590518.34	588569.72
SP-208:098	601978.5	576697.54	SP-208:144	591215.37	589016.06
SP-208:099	609285.47	587231.87	SP-208:145	591444.16	589050.38
SP-208:101	617084.35	567428.67	SP-208:146	590657.19	587108.41
SP-208:102	617167.19	567437.74	SP-208:147	591441.8	588478.8
SP-208:104	612208.5	568077.77	SP-209:001	593391.47	574316.52
SP-208:106	603658.15	554607.99	SP-209:002	593413.36	574318.69
SP-208:108	608815.85	550092.68	SP-209:003	593388.71	574361.88
SP-208:109	596016.27	573788.32	SP-209:004	593476.67	574354.58
SP-208:110	608198.9	587932.26	SP-209:005	593438.41	574278.65
SP-208:111	609257.86	587309.19	SP-209:006	593478.45	574301.73
SP-208:112	617822.6	586826.75	SP-209:007	593369.38	574314.55
SP-208:113	617800.11	586865.41	SP-209:008	593355.37	574259.32
SP-208:114	595775.84	573332.12	SP-209:009	593316.32	574301.13
SP-208:115	621178.95	574104.29	SP-209:010	593230.92	574312.77
SP-208:116	621191.57	574074.12	SP-209:011	593257.54	574368.39
SP-208:117	624498.22	571564.89	SP-209:012	593295.61	574445.9
SP-208:118	627805.46	574075.5	SP-209:013	593510.99	574264.65

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-209:014	593508.43	574250.05	SP-209:074	592097.01	578796.12
SP-209:015	593398.37	574336.64	SP-209:075	590415.58	580215.43
SP-209:016	593488.7	574357.54	SP-209:076	592585.17	573103.32
SP-209:017	593328.35	574215.73	SP-209:077	593393.04	574296.4
SP-209:018	593278.85	574343.34	SP-209:078	592568.01	575374.29
SP-209:019	593373.72	574231.51	SP-209:079	593208.24	574270.96
SP-209:020	593353.99	574359.32	SP-209:080	592511.99	574329.34
SP-209:021	593312.77	574278.25	SP-209:081	593399.36	574293.24
SP-209:022	593383.18	574415.33	SP-210:001	593168	570540.06
SP-209:023	593380.82	574481.6	SP-210:002	593240.98	570542.03
SP-209:024	593385.94	574512.37	SP-210:003	593141.37	570585.81
SP-209:025	593379.44	574614.34	SP-210:004	593157.94	570555.24
SP-209:026	593546.49	574441.37	SP-210:005	593132.3	570509.09
SP-209:027	593604.48	574404.68	SP-210:006	593213.76	570514.81
SP-209:028	594284.55	574957.14	SP-210:007	593269.97	570510.47
SP-209:029	592477.48	576510.56	SP-210:008	593180.82	570568.85
SP-209:030	593462.47	574591.27	SP-210:009	593031.51	570572.4
SP-209:031	593528.74	574911.77	SP-210:010	593104.29	570626.25
SP-209:032	593190.68	574171.55	SP-210:011	593235.85	571324.46
SP-209:033	593328.75	574185.36	SP-210:012	592790.89	570792.12
SP-209:034	593296	574190.68	SP-210:013	593344.52	571829.38
SP-209:035	593361.68	574188.91	SP-210:014	592791.87	570781.27
SP-209:036	593393.04	574193.25	SP-210:015	593616.71	571058.39
SP-209:037	593259.71	573124.82	SP-210:016	593276.48	571614.4
SP-209:040	592771.16	572780.45	SP-210:017	593382	570705.73
SP-209:041	592368.8	572731.54	SP-210:018	594259.7	570811.65
SP-209:042	593389.89	574632.09	SP-210:019	593296.99	570501
SP-209:043	592955.58	573651.05	SP-210:020	593866.21	569762.75
SP-209:044	592474.72	574282	SP-210:021	593808.62	570259
SP-209:045	589981.07	573201.15	SP-210:022	593729.73	570100.22
SP-209:046	592603.51	574952.01	SP-210:023A	592946.7	572718.52
SP-209:047	592752.62	574560.7	SP-210:023B	593047.09	572307.88
SP-209:048	591744.55	574187.92	SP-210:024A	593110.8	571166.67
SP-209:049	591754.22	574168.79	SP-210:024B	593115.93	571130.58
SP-209:050	590223.47	574209.62	SP-210:412	584714.1	569088.4
SP-209:051	590232.35	574275.49	SP-211:001	592150.27	571449.31
SP-209:052	592574.12	574990.47	SP-211:002	592142.77	571475.15
SP-209:053	594207.43	577882.33	SP-211:003	592124.62	571435.7
SP-209:055	593858.72	575322.22	SP-211:004	592094.25	571437.08
SP-209:056	592624.42	575944.3	SP-211:005	592125.02	571345.96
SP-209:057	593367.6	574455.17	SP-211:006	592072.55	571423.87
SP-209:058	593457.74	574341.57	SP-211:007	591864.67	571323.87
SP-209:059	593478.25	574241.77	SP-211:008	592160.72	571543.98
SP-209:060	593452.61	574218.1	SP-211:009	592101.15	571362.72
SP-209:061	593661.28	574618.88	SP-211:010	592157.96	571552.27
SP-209:062	593282.99	574561.29	SP-211:011	592098.39	571424.46
SP-209:063	593393.24	573140.8	SP-211:012	592438.62	570880.68
SP-209:069	592076.89	574208.04	SP-211:013	592032.32	571382.05
SP-209:069	590652.86	573981.42	SP-211:014	592446.12	570188.78
SP-209:070	592026.8	573478.47	SP-211:015	592558.74	570588.38
SP-209:071	592663.27	574601.52	SP-211:016	592422.84	570921.51
SP-209:072	593756.15	574396	SP-211:017	592489.71	572299.99
SP-209:073	593154.59	575176.27	SP-211:018	592291.29	572489.92

Samtala	Longitude	Latitude	Samtala	Longitude	Latitude
SP-211:019	592768.4	572557.38	SP-213:005	587282.7	568092.76
SP-211:020	592476.89	570473.39	SP-213:007	588538.49	572904.71
SP-211:021	592360.91	570886.4	SP-213:008	587320.37	568497.88
SP-211:022	591955	572601.76	SP-213:009	587455.67	567866.93
SP-211:023	591876.5	572146.34	SP-213:010	588265.52	570690.74
SP-211:024	591829.36	571789.94	SP-213:011	588456.44	570576.15
SP-211:025	591805.3	571896.44	SP-213:012	587655.67	567998.68
SP-211:026	591794.26	571914	SP-213:013	587532.79	567881.13
SP-211:027	591458.17	572038.25	SP-213:014	588224.5	569715.22
SP-211:028	592592.66	572019.32	SP-213:015	587699.26	569094.32
SP-211:029	592368.6	570974.37	SP-213:016	587390.19	568223.92
SP-211:030	592068.61	571313.22	SP-213:017	587905.76	568606.56
SP-211:031	592033.5	571300.59	SP-213:018	587827.86	568599.85
SP-211:032	592060.13	571422.88	SP-213:019	588295.5	569484.45
SP-211:033	592119.1	571375.54	SP-213:020	587200.85	568086.06
SP-211:034	592997.39	572395.25	SP-213:021	587259.62	568014.06
SP-212:001	591067.84	569998.65	SP-213:022	587253.9	567996.51
SP-212:002	591066.66	570040.46	SP-213:023	587178.36	568089.61
SP-212:003	591028.79	569962.55	SP-213:024	587760.8	568475.59
SP-212:004	591028.98	569938.49	SP-213:025	588066.51	568658.63
SP-212:005	591036.08	570023.1	SP-213:026	588034.76	568676.77
SP-212:006	591000.38	570169.85	SP-213:027	587927.26	568752.51
SP-212:007	591050.48	570189.37	SP-213:028	587899.25	568737.92
SP-212:008	591148.11	569940.26	SP-213:029	587636.34	567876.2
SP-212:009	591043.97	569935.53	SP-213:030	587575.2	567904.01
SP-212:010	591059.75	570082.08	SP-213:031	587709.71	568972.04
SP-212:011	591218.13	571234.72	SP-213:032	587351.73	568156.07
SP-212:012	591214.38	571241.82	SP-213:033	587238.12	568074.22
SP-212:013	591028.79	570170.83	SP-213:034	588602	569729.02
SP-212:014	590585.4	570296.67	SP-214:001	584663.22	568992.15
SP-212:015	591231.94	570289.17	SP-214:002	584661.05	569007.93
SP-212:016	591080.86	570328.03	SP-214:003	584633.43	569015.82
SP-212:017	591094.66	570320.53	SP-214:004	584739.35	568939.69
SP-212:018	590864.49	570544.4	SP-214:005	584663.81	568933.77
SP-212:019	590876.13	570812.44	SP-214:006	584671.5	568884.66
SP-212:020	591243.38	570263.33	SP-214:007	584625.54	568892.75
SP-212:021	591556	571904.33	SP-214:008	584677.61	568979.14
SP-212:022	591619.11	571881.65	SP-214:009	584698.13	569281.5
SP-212:023	591105.12	571335.31	SP-214:010	584474.66	569353.09
SP-212:024	589779.1	569970.44	SP-214:011	584513.52	569488
SP-212:025	589765.89	570085.63	SP-214:013	585376.22	566776.22
SP-212:026	590886.38	569977.34	SP-214:014	584940.13	567461.21
SP-212:027	589687.78	569727.64	SP-214:015	584937.77	567544.25
SP-212:028	589625.26	570228.82	SP-214:017	584581.56	569687.8
SP-212:029	591046.73	569929.02	SP-214:018	584674.66	569117.4
SP-212:030	590689.34	571056.22	SP-214:019	584682.74	569035.55
SP-212:031	589139.47	569920.93	SP-214:020	584697.73	568881.9
SP-212:032	589391.54	571062.14	SP-214:021	584731.07	571268.05
SP-213:001	587214.45	568060.81	SP-214:022	587029.64	568190.98
SP-213:002	587234.97	568092.17	SP-214:023	585277.8	568928.45
SP-213:003	587264.75	568056.47	SP-214:024	584821.4	568531.22
SP-213:004	587304.79	568130.04	SP-214:025	584851.77	567843.06
SP-213:005	587207.55	568055.29	SP-214:026	584557.1	568912.47

Samtala	Longitude	Latitude
SP-214:027	586954.1	569271.04
SP-214:028	584604.64	569085.05
SP-214:029	584593	568683.48
SP-214:031	584521.6	569251.32
SP-214:032	584695.56	571506.51
SP-214:033	584625.35	571711.04
SP-214:034	585374.25	570204.16
SP-214:035	585505.02	569582.48
SP-214:036	585234.61	571258.19
SP-214:036B	585298.31	569962.55
SP-214:037	586325.52	571718.14
SP-214:038	587763.75	571204.15
SP-214:039	587275.6	571488.95
SP-214:040	585888.05	566749.98
SP-214:041	585949.78	566784.11
SP-214:042	585850.77	566743.08
SP-214:043	587122.15	569141.26
SP-214:044	584696.15	569192.15
SP-214:045	584675.64	569222.13
SP-214:046	584700.89	569294.52

Samtala	Longitude	Latitude
SP-214:047	584661.84	569374.2
SP-214:048	584707.59	569370.85
SP-214:049	584684.52	568979.53
SP-214:050	586997.3	568234.97
SP-214:051	584397.54	567878.56
SP-214:052	584405.04	567809.33
SP-214:053	585263.6	568308.93
SP-214:054	588061.78	571146.95
SP-214:055	586315.85	567144.06
SP-214:056	585462.02	566943.67
SP-214:057	586017.04	572163.7
SP-214:058	587245.03	569482.28
SP-214:059	584329.89	567802.43
SP-214:060	584791.22	569154.28
SP-214:061	584686.1	568865.73
SP-214:062	584289.06	568066.33
SP-214:063	584603.06	571292.71
SP-214:064	584471.7	569036.14
SP-214:065	584552.96	568940.48
SP-214:066	587620.76	571235.31

VIÐAUKI 2: *Samantekt um Sauðahelli í Reykjahlíð*

SP-208:068 Sauðahellir Fjárskýli

Lat 65.64125455

Long -16.90981440

Austur 573084.342287697

Norður 596215.808318267

Sumarið 2009 var Sauðahellir í Reykjahlíð skoðaður af starfsmönnum Fornleifastofnunar Íslands, að beiðni Hrundar Skarphéðinsdóttur. Hellirinn var upphaflega skráður af Fornleifastofnun við aðalskráningu sumarið 1999 en þörf þótti á nákvæmari hnitum svo að unnt væri að staðsetja hann betur innan deiliskipulags.

Sauðahellir er í Reykjahlíð, um 20 m suður af verslun og bensínstöð og um 30 m austur af Bjargi (Upplýsingamiðstöð ferðamanna). Á þessum stað hefur holrými í hrauninu verið nýtt sem hellir og samkvæmt heimildum og örnefni má ætla að hellirinn hafi fyrst og fremst verið nýttur sem fjárskýli.

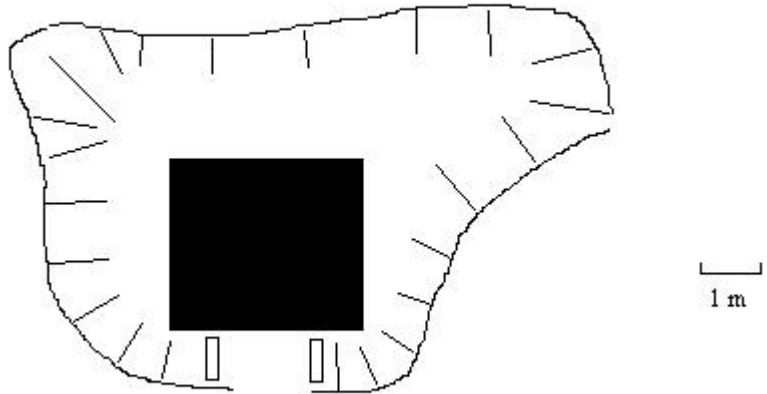
Sauðahellir. Mynd til vinstri tekin að utan en sú til hægri inni í hellinum

Að utanverðu má sjá að byggt hefur verið yfir hellinn og til þess útbúin timburgrind með dyrum á suðurhlíð. Yfirborð hraunrýmisins er um 20 m á hvorn kant en það er þó ekki alveg jafnt á alla kanta heldur dregur úr dýptinni til endanna að norðan, austan og vestan. Nokkur þrep hafa verið útbúin ofan í hvilftina. Þau eru gerð úr hraungrýti og inngangur úr grjóti er á báðum hliðum og um 1 X 1 m að stærð.

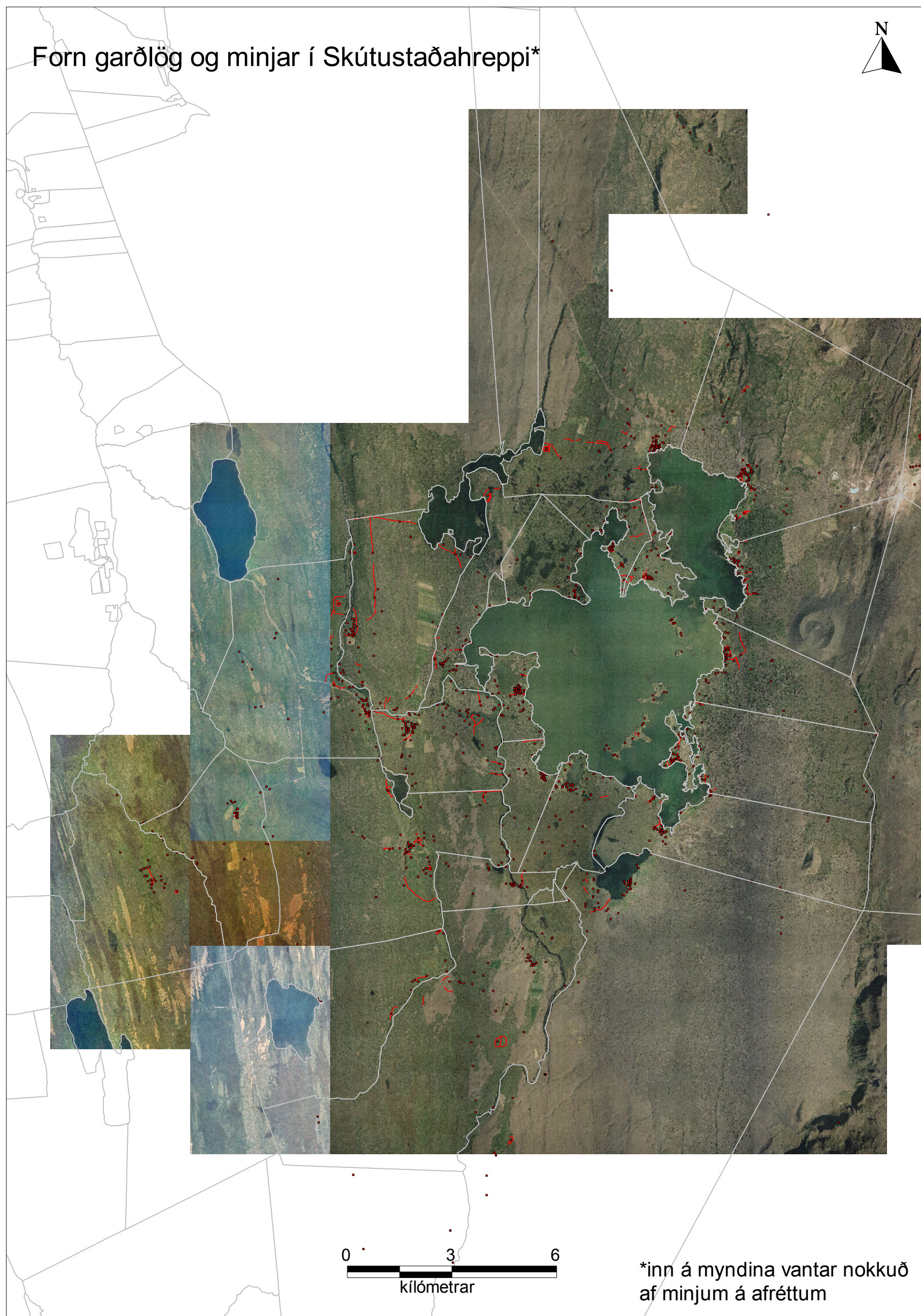
Þegar gengið er inn í “hellinn” er farið niður um önnur þrep/tröppur sem eru að hluta til manngerðar en að hluta til hefur náttúruleg brún hraunsins verið notuð. Farið er um 2 m niður, ofan í hellinn.

Hæð hellisins er nokkuð misjöfn en hún verður að jafnaði minni eftir því sem innar dregur. Hæð hellisins er hvergi hærri en 1,7 m. Innanmál hellisins er um 10 X 8 m og snýr hann austur-vestur frá inngangi. Samkvæmt

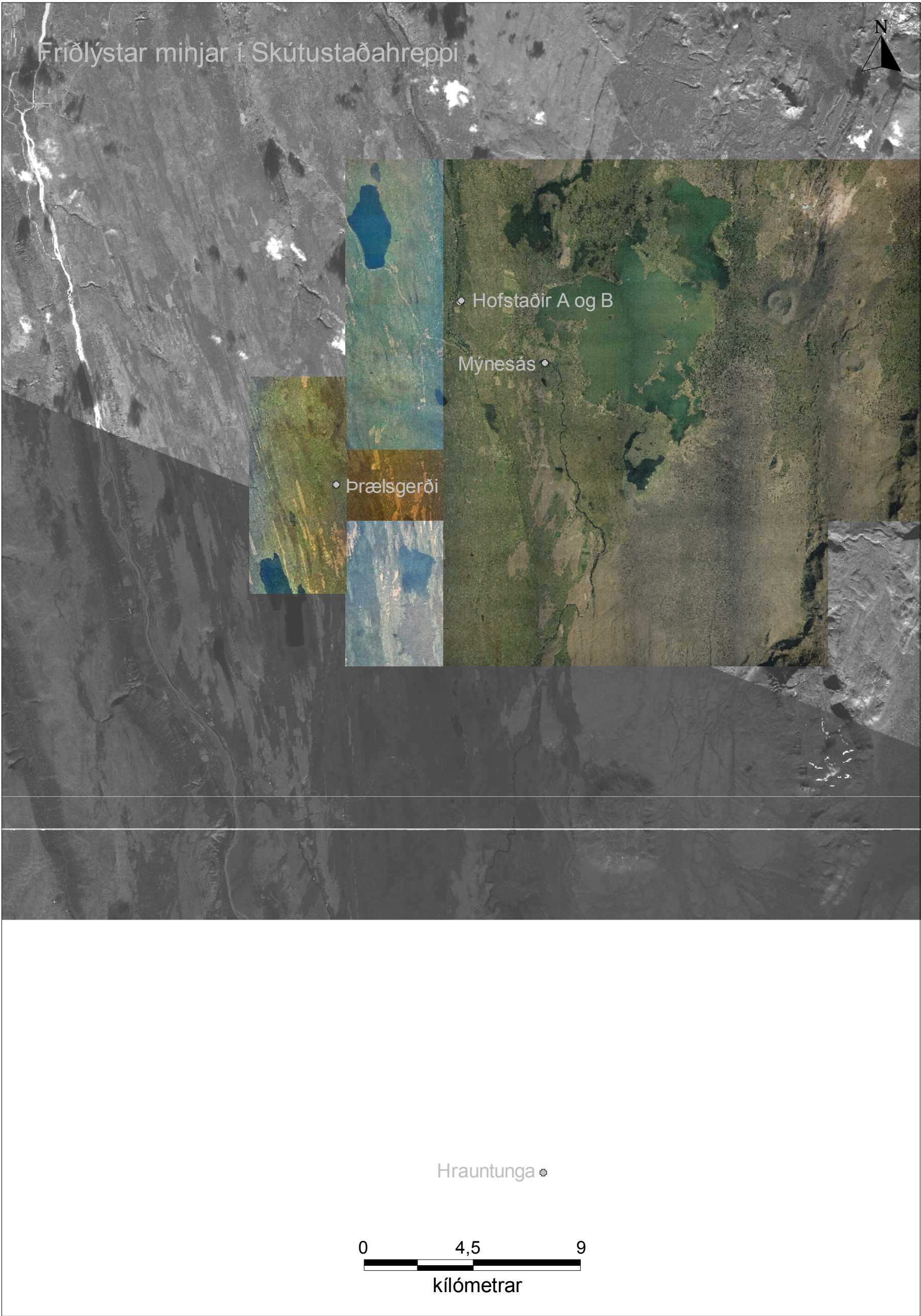
heimamönnum ganga e.k. göng neðanjarðar frá hellinum um hraunið en þau voru ekki þrædd við skráninguna.

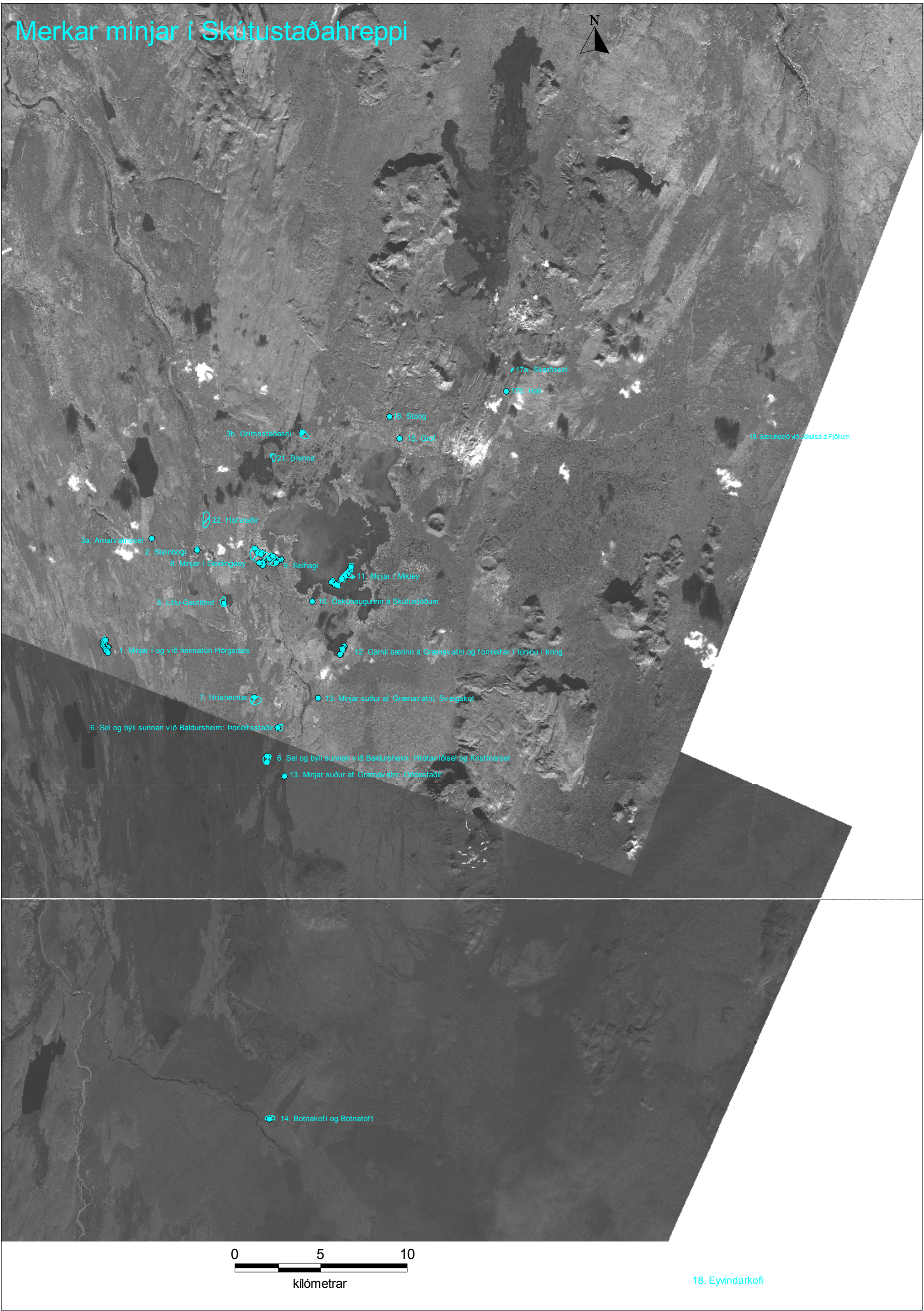
(Norður er upp á teikningu)

Viðauki 3, Kort 1: Forn garðlög og minjar í Skútustaðahreppi. Áætluð landamerki sýnd án ábyrgðar með grárri línu.

Viðauki 3, Kort 2: Friðlýstar minjar í Skútustaðahreppi.

Viðauki 3, Kort 3: Merkir minjastaðir í Skútustaðahreppi sem fjallað var um í skýrslu